

Dorota Pintal

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE

Od koncepcji do praktycznej realizacji
w klasie zróżnicowanej

Dorota Pintal

OCENIANIE KSZTAŁTUJĄCE

Od koncepcji do praktycznej realizacji
w klasie zróżnicowanej

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2022

Konsultacja merytoryczna
Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
Sylwia Herod

Redakcja i korekta
Elżbieta Gorazińska

Projekt okładki, layout,
redakcja techniczna i skład
Barbara Jechalska

Fotografia na okładce: © Implementar/Bank zdjęć Photogenica

ISBN 978-83-66830-70-7

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2022
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji
Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	5
1. Ocenianie kształtujące jako koncepcja wspierająca uczenie się uczniów	7
1.1. Po co oceniamy?	7
1.2. Strategie oceniania kształtującego	9
1.3. Zasady oceniania kształtującego	12
2. Ocenianie kształtujące. Od planowania do oceniania	15
2.1. Elementy oceniania kształtującego	15
2.2. Ocenianie i klasyfikowanie uczniów	28
3. Ocenianie kształtujące jako element modelu kształcenia uczniów, z zaakcentowaniem kompetencji nabywania wiedzy	31
3.1. Ocenianie kształtujące a nowe podejście do uczenia się	31
3.2. Planowanie lekcji z ocenianiem kształtującym	32
3.3. Współpraca z rodzicami	39
4. Przykłady scenariuszy lekcji z zastosowaniem elementów oceny kształtującego	41
Podsumowanie	46
Bibliografia	47

Wstęp

Edukacja włączająca ma priorytetowe znaczenie w polityce oświatowej krajów członkowskich Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Ten sposób ujęcia kształcenia zapewnia wszystkim dzieciom i uczniom dostęp do edukacji jak najbliżej miejsca zamieszkania oraz uwzględnia ich indywidualne potrzeby i możliwości.

Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Edukacji i Nauki edukacja włączająca to:

„systemowe, wielowymiarowe i wielokierunkowe podejście do edukacji, nastawione na dostosowanie wymagań edukacyjnych, warunków nauki i organizacji kształcenia do potrzeb i możliwości każdego ucznia, jako pełnoprawnego uczestnika procesu kształcenia”¹. Celem takiego podejścia jest: „zwiększanie szans edukacyjnych wszystkich osób uczących się poprzez zapewnianie im warunków do rozwijania indywidualnego potencjału, tak by w przyszłości umożliwić im pełnię rozwoju osobistego na miarę swoich możliwości oraz pełne włączenie w życie społeczne”².

Zgodnie z przyjętymi założeniami edukacja włączająca przyczynia się do rozwoju kompetencji społecznych wszystkich uczniów i budowania szkoły wspólnotowej. W środowisku włączającym uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami i możliwościami, w tym wynikającymi z niepełnosprawności, chorób przewlekłych i innych trudności, mają możliwość w naturalnych okolicznościach nawiązywać relacje i budować właściwe wzorce społeczne. Dla tych uczniów stała obecność w szkole wraz z pozostałymi rówieśnikami oznacza sposobność do usamodzielniania się, kształtowania postawy sprzyjającej podejmowaniu nowych wyzwań oraz wpływa na podniesienie jakości kształcenia wszystkich uczniów. Taka organizacja systemu oświaty przyczynia się również do zmniejszenia kosztów społecznych edukacji, gdyż inne formy kształcenia uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami, np. szkolnictwo specjalne, integracyjne, wymagają wysokich nakładów finansowych.

Podsumowując, edukacja włączająca jest koncepcją szkoły otwartej na zróżnicowane potrzeby wszystkich uczniów i zapewnienie wysokiej jakości kształcenia.

Przed przedszkolami i szkołami stoją zatem nowe wyzwania. Z jednej strony związane z przygotowaniem nauczycieli i specjalistów. Z drugiej strony dotyczące organizacji procesu edukacyjno-wychowawczego, w tym między innymi planowania pracy, formułowania celów edukacyjnych i wychowawczych, doboru metod i sposobów pracy, ewaluacji celów, a także **oceniań**.

Ocenianie to proces złożony, budzący w środowisku szkolnym ogromne emocje. Stowarzyszenie dO!Pamina Lab przeprowadziło wśród ponad 1000 uczniów różnych etapów edukacji badania mające na celu określenie trudności, z jakimi na co dzień w szkole mierzą się

¹ Ministerstwo Edukacji i Nauki, *Edukacja włączająca*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-wlaczajaca> [dostęp: 5.05.2022].

² Tamże, *Edukacja włączająca*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-wlaczajaca> [dostęp: 5.05.2022].

uczniowie, w tym także związanymi z ocenianiem. W publikacji *Młodzi o szkole. Raport z badań*³ zostały przedstawione wyniki tych sondaży.

Na pytanie, czy uczniowie boją się oceny – 58% uczniów odpowiedziało „zawsze” lub „często”, 17% wskazało, że boi się oceny „tylko czasami”, a 25% – „rzadko” lub „nigdy”. Na stwierdzenie: „Ocena jest dla mnie motywacją i pozytywną informacją zwrotną” – 59% badanych odpowiedziało, że „nigdy nie jest” lub „jest rzadko”, zaś 19% uważało, że „czasami motywuje”. Z kolei 75% uczniów wskazało, iż doświadczyło niesprawiedliwej oceny. Jako powody poczucia niesprawiedliwości 58,5% uczniów podało „niejasne kryterium oceny”, zaś 53% – „brak sympatii ze strony nauczycieli”.

Wiele niepochlebnych opinii na temat oceniania zostało opisanych także w publikacji *Motywacja do nauki*⁴. Są to takie opinie jak między innymi:

- 1) Oceny są dowodem na to, jak bardzo uczniowie angażują się w wyścig umiejętności.
- 2) Zdobywanie dobrych ocen staje się ważniejsze niż samo uczenie się.
- 3) Stopnie burzą relacje między uczniami a nauczycielami, są podłożem wielu konfliktów.
- 4) Ocenianie za pomocą stopni zachęca uczniów do oszukiwania, co spowodowane jest presją i chęcią dorównania innym.
- 5) Oceny szkolne są subiektywne.

Należy także zaznaczyć, że stopnie motywują uczniów dobrych, radzących sobie w szkole, odnoszących sukcesy. Tych uczniów, którzy radzą sobie słabiej, stopnie odstraszą i z całą pewnością nie zachęcają do nauki.

Jak zatem oceniać uczniów, aby uniknąć wszystkich pułapek związanych z tym procesem? Rozwiązaniem może być **ocenianie kształtujące**, nazywane też ocenianiem pomagającym się uczyć.

³ Stowarzyszenie dO!Pamina Lab, (2022), *Młodzi o szkole. Raport z badań*, <https://szkolajestnasza.pl/2022/02/12/mlodzi-o-szkole-raport-z-badan/> [dostęp: 3.05.22].

⁴ Covington M.V., Tell K.M., (2004), *Motywacja do nauki*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

1. Ocenianie kształtujące jako koncepcja wspierająca uczenie się uczniów

1.1. Po co oceniamy?

Odpowiedź na to pytanie znajduje się w przepisach prawa. Art. 44b ust. 5 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*⁵ mówi, że ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania ucznia odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego, które ma na celu:

- 1) Informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie.
- 2) Udzielanie uczniowi pomocy w nauce poprzez przekazanie mu informacji o tym, co zrobił dobrze i jak powinien się dalej uczyć.
- 3) Udzielanie wskazówek do samodzielnego planowania własnego rozwoju.
- 4) Motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu.
- 5) Dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach w nauce i zachowaniu ucznia oraz o szczególnych uzdolnieniach ucznia.
- 6) Umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej.

W tym miejscu pojawiają się pytania: Czy tradycyjna szkolna ocena, wyrażona stopniem w skali od 1 do 6, pozwala na osiąganie powyższych celów? Czy można stosować inne sposoby oceniania?

W art. 44i. ust. 5 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*⁶ znajduje się zapis mówiący, że w klasach I–III szkoły podstawowej oceny bieżące mogą być ocenami opisowymi, jeśli statut szkoły tak przewiduje. Natomiast począwszy od klasy IV szkoły podstawowej – oceny bieżące i śródroczne oceny klasyfikacyjne z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych są ustalane w sposób określony w statucie szkoły. Roczne oceny klasyfikacyjne ustalane są według skali od 1 do 6.

Uszczegółowienie dotyczące bieżącego oceniania zostało określone w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych*⁷.

Treść § 12 wskazanego rozporządzenia brzmi: „**Ocenianie bieżące** z zajęć edukacyjnych ma na celu monitorowanie pracy ucznia oraz przekazywanie uczniowi informacji o jego osiągnięciach edukacyjnych pomagających w uczeniu się, poprzez wskazanie, **co uczeń robi dobrze, co i jak wymaga poprawy oraz jak powinien dalej się uczyć**”.

⁵ Dz.U. 2021, poz. 1915 oraz 2022, poz. 583.

⁶ Dz.U. 2021, poz. 1915 oraz 2022, poz. 583.

⁷ Dz.U. 2019, poz. 373.

Co zatem wynika z przepisów prawa?

- 1) W ocenianiu bieżącym nie ma obowiązku stawiania stopni w skali od 1 do 6.
- 2) Ocenianie ma pomagać uczniom w nauce i przybierać formę informacji zwrotnej, wskazującej, co uczeń zrobił dobrze, co powinien poprawić, jak to zrobić oraz jak się dalej uczyć.
- 3) O sposobie oceniania bieżącego decyduje szkoła (nauczyciele, uczniowie, rodzice), a jego zasady określa się w statucie.

Podsumowując, przepisy prawa dopuszczają stosowanie w polskiej szkole różnych rodzajów oceniania, do których należą:

- ocena opisowa,
- stopnie w skali od 1 do 6,
- informacja zwrotna.

Ocenianie w ujęciu tradycyjnym skupia się na szukaniu błędów i jest najczęściej krytyką wykonanej pracy. W szerszym ujęciu ocenianie to proces wspierający uczniów w efektywnym uczeniu się. Proces, w którym nauczyciele analizują wykonaną przez ucznia pracę, przekazują informację o jej mocnych i słabych stronach oraz dają wskazówki, jak pracę poprawić. Uczeń w ramach tego procesu może jednocześnie sam ocenić, w jakim jest miejscu i co może jeszcze zrobić, aby skuteczniej się uczyć. Na tak szerokie pojmowanie oceniania pozwala koncepcja oceniania kształtującego.

Ocenianie kształtujące⁸ definiowane jest jako interakcja pomiędzy nauczycielem a uczniem, w której następuje pozyskiwanie informacji na temat przebiegu procesu uczenia się. Dzięki informacji otrzymywanej od ucznia nauczyciel może modyfikować swoje nauczanie, uczeń zaś otrzymuje informację zwrotną pomagającą mu się uczyć.

Jacek Strzemieczny w przedmowie do publikacji *Ocenianie kształtujące w praktyce*⁹ wskazuje argumenty za stosowaniem oceniania kształtującego, takie jak m.in.:

- 1) Ocenianie kształtujące wpływa na zwiększenie aktywności i świadomości uczniów, rozwija się u nich umiejętność uczenia się.
- 2) Ocenianie kształtujące wspiera uczniów mających trudności w nauce, pozwala na wyrównywanie szans.
- 3) Ocenianie kształtujące motywuje uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami do uczenia się.
- 4) Ocenianie kształtujące wpływa na zmianę relacji nauczyciel – uczeń, powoduje, że stają po tej samej stronie, są partnerami w procesie uczenia się.
- 5) Uczniowie przejmują odpowiedzialność za swoją naukę, są bardziej samodzielni, co ma istotny wpływ na kształtowanie młodych ludzi do pełnienia w przyszłości określonych ról społecznych.

⁸ Sterna D., (2016), *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

⁹ Sterna D., (2008), *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Ocenianie tradycyjne z wykorzystaniem stopni, nazywane też sumującym, takich korzyści nie daje.

Ocenianie tradycyjne jest zdarzeniem jednostkowym, stanowiącym podsumowanie pewnego etapu (danej partii materiału, działu itp.), natomiast ocenianie kształtujące to proces ciągły, umożliwiający bieżące monitorowanie postępów uczniów. Ocenianie tradycyjne służy sprawdzeniu wyniku uczenia, zaś ocenianie kształtujące pokazuje miejsce ucznia w procesie uczenia się. W ocenianiu tradycyjnym ważny jest końcowy stan osiągnięć, w ocenianiu kształtującym istotę procesu stanowi zbliżanie się do celu kształcenia. Jedną z zalet oceniania tradycyjnego jest ułatwienie opracowywania rankingów i danych statystycznych, zaś oceniania kształtującego – wspomaganie rozwoju ucznia.

Szczegółowe różnice pomiędzy ocenianiem tradycyjnym a ocenianiem kształtującym ukazuje poniższa tabela.

Ocenianie tradycyjne (sumujące)	Ocenianie kształtujące
zdarzenie jednostkowe	proces ciągły
służy sprawdzeniu wykonywania założeń programu	pokazuje miejsce ucznia w procesie uczenia się
ocena tego, czego uczeń nie umie, koncentracja na błędach	koncentracja na mocnych stronach umiejętności uczniów
mówi o przeszłych osiągnięciach i dawnych porażkach	pomaga w rozpoznawaniu braków i umożliwia ich szybkie uzupełnienie
etapowy lub końcowy stan osiągnięć	zbliżanie się do celu kształcenia
ocena efektu	pomaga uczniowi się uczyć
ocena kształcenia, która ułatwia opracowywanie rankingów i danych statystycznych	wspomaga rozwój, sprzyja poprawie jakości nauczania
koncentracja na ocenie wypowiedzi pisemnych	różne sposoby zbierania informacji o osiągnięciach ucznia

1.2. Strategie oceniania kształtującego

Strategia pierwsza. Określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu

Strategia ta mówi o celach (po co?) i kryteriach sukcesu (po czym poznam, że osiągnąłem/osiągnęłam cel?). Dostarcza uczniom informacji, dlaczego uczą się danej partii materiału i co będzie podlegało ocenie. Uczeń, który jest świadomy celu uczenia się, ma większą motywację do podejmowania działań, a w konsekwencji – większą szansę na odniesienie sukcesu.

Strategia druga. Organizowanie w klasie dyskusji, zadawanie pytań i zadań dających informacje, czy i jak uczniowie się uczą

Strategia ta uwzględnia dwa aspekty. Pierwszy to dialog z uczniami – zadawanie pytań, uzyskiwanie odpowiedzi, inicjowanie dyskusji. Drugim aspektem jest pozyskiwanie od uczniów informacji o ich procesie uczenia się. Strategia zakłada refleksję nad tym procesem, pochylenie się nad zadaniami, jakie nauczyciel zadaje uczniom na lekcjach, i stwierdzenie, czy są to typowe zadania z podręczników i zeszytów ćwiczeń, przerabiane po kolei, oraz czy zadania te są zgodne z celem zajęć i wpływają na głębokie uczenie się uczniów.

Strategia trzecia. Udzielanie uczniom informacji zwrotnych, które umożliwiają im widoczny postęp

Strategia ta nazywana jest sercem oceniania kształtującego. Informacja zwrotna pomaga bowiem uczniowi uczyć się. W ocenianiu kształtującym informacja zwrotna składa się z czterech elementów:

- 1) Co uczeń zrobił dobrze?
- 2) Co wymaga poprawy (słabe strony pracy ucznia)?
- 3) Jak należy poprawić słabe strony?
- 4) Jak uczeń ma się dalej rozwijać?

Wskazywanie uczniom mocnych stron ich pracy ma oddziaływanie motywujące. Każdy człowiek potrzebuje docenienia, więc jeśli wie, co robi dobrze, następnym razem może to powtórzyć.

Przy wskazywaniu uczniom obszarów wymagających poprawy celem nauczyciela nie jest wytykanie błędów, a dążenie do zmiany. Dlatego nie wystarczy wskazać uczniom, co było źle, ale trzeba też dostarczyć informacji, jak błędy poprawić.

Ostatni element informacji zwrotnej dotyczy tego, co zrobić, aby się dalej rozwijać. Nie można go pomijać. Uczeń, zwłaszcza ten, który swoją pracę wykonał dobrze, potrzebuje nowych wyzwań – takich, które będą wymagały od niego również dodatkowego wysiłku.

Informacja zwrotna odnosi się zawsze do kryteriów sukcesu, które nauczyciel podaje uczniom przed wykonaniem przez nich zadania.

Strategia czwarta. Umożliwienie uczniom wzajemnego korzystania ze swojej wiedzy i umiejętności

Uczenie się jest procesem społecznym, który może być skuteczniejszy, jeśli zachodzi w parach lub małych grupach. Uczniowie mogą dyskutować, wspólnie podejmować decyzje i razem rozwiązywać zadania.

W strategii tej ważnym narzędziem jest ocena koleżeńska, polegająca na udzielaniu sobie przez uczniów informacji zwrotnej na temat wykonanej pracy. Uczniowie opierają się przy tym na ustalonych lub wskazanych wcześniej kryteriach sukcesu. Taka informacja zwrotna także zawiera cztery elementy:

- 1) Co uczeń zrobił dobrze?
- 2) Co wymaga poprawy?
- 3) Jak należy poprawić słabe strony?
- 4) Jak uczeń ma się dalej rozwijać?

W tym przypadku można zrezygnować ze wskazówek rozwojowych.

Niedopuszczalne jest, aby uczniowie stawiali sobie tradycyjne stopnie. Może to zburzyć relacje pomiędzy nimi i popsuć atmosferę w klasie.

Kolejnym sposobem pracy z czwartą strategią jest takie organizowanie lekcji, aby uczniowie uczyli się wzajemnie.

Strategia piąta. Wspomaganie uczniów w stawianiu się autorami procesu uczenia się

Stosowanie piątej strategii, wspomaganej przez cztery poprzednie, przyczynia się do budowania poczucia własnej wartości ucznia, wzrostu motywacji, a także do zwiększenia zaangażowania w uczenie się. Sprzyja temu stosowanie przez uczniów samooceny.

Uczniowie mogą oceniać się sami, ale jest to bardzo trudny proces – dlatego należy ich do niego przygotować. Samocena stosowana w piątej strategii jest informacją zwrotną, której uczeń udziela sobie sam. Zawiera także cztery elementy, które można wyrazić za pomocą następujących pytań¹⁰:

- 1) Co już umiem?
- 2) Nad czym muszę jeszcze popracować?
- 3) Co powinienem/powinnam zmienić w swoim sposobie uczenia się?
- 4) Jakie powinienem/powinnam przyjąć postanowienia na przyszłość?

Za stosowaniem oceniania kształtującego przemawiają nie tylko przedstawione wyżej założenia poszczególnych strategii. Argumenty „za” znajdują się też w metaanalizie¹¹ opublikowanej przez prof. Johna Hattiego z Nowej Zelandii. Zespół kierowany przez naukowca badał wpływ różnych czynników na uczenie się uczniów. Każdemu z analizowanych elementów została przypisana określona wielkość efektu¹². Jeśli ta wielkość wynosiła co najmniej 0,4, to wpływ danego czynnika oceniono jako znaczący. Jeśli wynosiła mniej niż 0,2, uznano, iż wpływ ten był niewielki. Poniżej zostały zaprezentowane wybrane czynniki powiązane z ocenianiem kształtującym oraz efekt ich wpływu na skuteczne uczenie się.

¹⁰ Sterna D., (2008), *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, s. 137.

¹¹ Hattie J., (2015), *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

¹² Więcej na temat obliczania wielkości efektu znajduje się w publikacji Hattie J., (2015), *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, s. 373.

Wybrany czynnik	Efekt wpływu
Informacja zwrotna	0,75
Wzajemne nauczanie	0,74
Relacje nauczyciel – uczeń	0,72
Umiejętność uczenia się	0,63
Strategie uczenia się	0,62
Nauczanie poprzez rozwiązywanie problemów/zadań	0,61
Korepetycje rówieśnicze	0,55
Wpływ rówieśników	0,53
Cele	0,5
Uczenie się w małych grupach	0,49
Zadawanie pytań	0,48
Motywacja	0,48
Uczenie się poprzez współpracę	0,42

Jak widać z powyższego zestawienia, czynniki związane z ocenianiem kształtującym mają znaczący wpływ na efekty uczenia się. Zdecydowanie największy wpływ ma informacja zwrotna, która jest ściśle powiązana z trzecią strategią oceniania kształtującego, oraz wzajemne uczenie się uczniów od siebie, najbardziej związane z czwartą strategią. Dla efektywnego uczenia się ważne są relacje nauczyciel – uczeń. Te z kolei będą się kształtowały pozytywnie wraz z wdrażaniem kolejnych strategii oceniania kształtującego.

1.3. Zasady oceniania kształtującego

1) Ocenianie kształtujące jest ściśle powiązane ze skutecznym planowaniem.

Nauczyciel planuje:

- cele i kryteria sukcesu;
- sposób, w jaki należy cele i kryteria przekazać uczniom;
- sposób przekazania uczniom informacji zwrotnej na temat ich pracy.

2) Ocenianie kształtujące uwzględnia sposób, w jaki uczniowie się uczą.

W ocenianiu kształtującym istotną rolę odgrywają działania nauczyciela zmierzające do pozyskiwania od uczniów informacji zwrotnej o tym, co pomaga im się uczyć. W swojej pracy z uczniami nauczyciel uwzględnia ich potrzeby w tym zakresie, uczniowie zaś są świadomi tego, jak się uczą.

3) Ocenianie kształtujące odgrywa istotną rolę w całym procesie dydaktycznym, od planowania po końcową ocenę osiągnięć. Przekazywana uczniom przez nauczyciela informacja zwrotna jest stałym elementem procesu uczenia. Dzięki niej uczniowie mogą na bieżąco poprawiać i doskonalić swoją pracę.

- 4) Ocenianie kształtujące jest zgodne z zasadami dydaktyki.
Na niezbędne umiejętności skutecznego nauczania składają się:
- planowanie,
 - obserwowanie procesu uczenia się,
 - analizowanie i interpretowanie uzyskanych informacji o procesie uczenia się i jego wynikach,
 - przekazywanie uczniom informacji zwrotnej,
 - wdrażanie uczniów do oceny koleżeńskiej i samooceny.
- Wszystkie te umiejętności wpisują się w poszczególne strategie oceniania kształtującego.
- 5) Ocenianie kształtujące buduje relacje pomiędzy nauczycielem a uczniem.
Informacje zwrotne kierowane do ucznia mają charakter indywidualny, dotyczą efektów pracy ucznia, a nie samego ucznia. Dzięki temu między nauczycielem a uczniem powstaje atmosfera wzajemnej życzliwości i uczniowie zaczynają wierzyć we własne siły. Wszystko to pomaga im się uczyć. Kształtują się dobre relacje.
- 6) Ocenianie kształtujące wpływa na motywację ucznia.
W ocenianiu kształtującym nauczyciel skupia się na postępach i osiągnięciach ucznia, a nie na wynikach, rankingach, porównaniach. Dzięki temu chroniona jest autonomia ucznia, co razem z dostarczaną mu informacją zwrotną buduje motywację.
- 7) Ocenianie kształtujące wymaga precyzyjnego określenia kryteriów sukcesu.
Na etapie planowania nauczyciel określa kryteria sukcesu, które podaje do lekcji, zadania edukacyjnego, sprawdzianu, pracy domowej i innych aktywności uczniów. Oceniając pracę ucznia, nauczyciel odnosi się tylko do tych kryteriów.
- 8) Ocenianie kształtujące daje uczniowi konstruktywne wskazówki, jak może poprawić swoją pracę i w jaki sposób może się rozwijać. Udzielając uczniowi informacji zwrotnej, nauczyciel wskazuje jego mocne strony i daje mu wskazówki, jak je rozwijać. Odnosi się też do obszarów wymagających poprawy i doradza, jak można je poprawić.
- 9) Ocenianie kształtujące uczy oceny koleżeńskiej i samooceny. Nauczyciel rozwija u uczniów umiejętność samooceny i oceny koleżeńskiej, na skutek tego uczeń staje się samodzielny, czyli kształtuje swój proces uczenia się.
- 10) Ocenianie kształtujące jest właściwe na każdym etapie kształcenia i w stosunku do każdego ucznia – niezależnie od jego poziomu osiągnięć. Jest stosowane bez względu na wiek uczących się. Możliwe jest zarówno w przedszkolu, edukacji wczesnoszkolnej, jak i wśród studentów. W ten sposób nauczyciel umożliwia każdemu uczniowi osiągnięcie zadowalających efektów na miarę jego możliwości.

Z powyższych zasad można wyprowadzić **kilka wskazówek dla nauczycieli stosujących ocenianie kształtujące:**

- 1) Planując lekcje, określaj cele i kryteria sukcesu.
- 2) Pozyskuj informację od uczniów o tym, co pomaga im się uczyć.

- 3) Informację zwrotną uczynić stałym elementem procesu nauczania.
- 4) Przekazuj uczniom informację zwrotną dotyczącą ich pracy i osiągnięć.
- 5) Ucz uczniów samooceny i oceny koleżeńskiej.
- 6) Oceniając, skupiaj się na postępach i osiągnięciach, a nie na błędach i niepowodzeniach.
- 7) Planuj i podawaj uczniom kryteria sukcesu do wszelkich aktywności szkolnych.
- 8) Oceniając pracę ucznia, zawsze uwzględniaj podane wcześniej kryteria sukcesu.
- 9) Dawaj konstruktywne wskazówki, jak rozwijać mocne strony i doskonalić słabe.
- 10) Stwarzaj uczniom przestrzeń do samodzielnego działania.
- 11) Zauważaj i doceniaj osiągnięcia uczniów.

2. Ocenianie kształtujące. Od planowania do oceniania

2.1. Elementy oceniania kształtującego

Ocenianie kształtujące to pięć strategii, których zastosowanie pomaga uczniom w uczeniu się. Ze strategiami tymi powiązane są pewne działania umożliwiające nauczycielom skuteczne stosowanie strategii. Na działania te składają się między innymi:

- 1) Podawanie uczniom celów lekcji.
- 2) Określanie kryteriów sukcesu.
- 3) Praca z informacją zwrotną.
- 4) Zadawanie uczniom pytań kluczowych i stwarzanie przestrzeni do dyskusji.
- 5) Ocena koleżeńska.
- 6) Samoocena.

● Cele lekcji i kryteria sukcesu

Cele są niezbędnym elementem procesu uczenia się. Uczeń, który zna cele lekcji, uczy się efektywniej. Znajomość celu zwiększa jego motywację do uczenia się. Podstawą do określenia celu lekcji są wymagania przyjęte w podstawie programowej. Nauczyciel, który rozpoczyna planowanie lekcji, powinien przeanalizować jej cel, zadając sobie pytania:

- 1) Po co uczniowie tego się uczą?
- 2) Do czego przyda im się ta wiedza?
- 3) Jak ją wykorzystają w przyszłości?

Odpowiedzi na powyższe pytania ułatwią konkretyzowanie celów.

Cele, które nauczyciel podaje uczniom, powinny być jasne oraz sformułowane w języku dla nich zrozumiałym, mierzalne, realne, kierowane bezpośrednio do uczniów, np. nauczysz się/nauczycie się, albo wyrażone w 1. osobie, np. nauczę się – wówczas uczeń, czytając tekst, będzie się z nimi utożsamiał.

Kolejnym ważnym aspektem jest liczba celów. Nie powinno być ich wiele, najlepiej jeden lub dwa, trzy. Lekcja ma ograniczenia czasowe, a zatem prawdopodobieństwo osiągnięcia większej liczby celów w ciągu 45 minut jest niewielkie.

Drogą do osiągnięcia celu są kryteria sukcesu, czyli to, czego konkretnie uczniowie się nauczą. Nauczyciel, formułując kryterium sukcesu, powinien zadać sobie pytanie: Po czym poznam, że cel został osiągnięty?

Do każdego celu trzeba podać co najmniej jedno kryterium. Kryteria warto formułować szczegółowo, aby uczeń precyzyjnie wiedział, co powinien umieć. Buduje to poczucie bezpieczeństwa ucznia, wiarę we własne możliwości oraz zwiększa zaangażowanie.

Przykłady celów i kryteriów sukcesu

Chemia w szkole podstawowej

Temat: Układ okresowy pierwiastków chemicznych.

Cel dla ucznia:

- dowiem się, co o pierwiastkach można przeczytać w układzie okresowym, dzięki temu scharakteryzuję pierwiastek wskazany przez nauczyciela.

Kryterium sukcesu:

- odczytam z układu okresowego pierwiastków podstawowe informacje o pierwiastkach chemicznych (symbol chemiczny, nazwę, liczbę atomową, masę atomową, rodzaj pierwiastka chemicznego – metal lub niemetal), m.in. o azocie, tlenie, wodorze.

Historia w szkole podstawowej¹³

Temat lekcji: Odkrycia geograficzne.

Cel dla ucznia:

- dowiem się, jak do Europy dotarły pomidory i czekolada.

Kryteria sukcesu:

- opiszę świat, który znali ludzie w XV w.;
- wyjaśnię przyczyny poszukiwania nowej drogi do Indii;
- opiszę wynalazki i odkrycia ułatwiające żeglugę;
- przedstawię podróżników i ich odkrycia;
- opiszę skutki odkryć geograficznych.

Cele i kryteria sukcesu należy **komunikować uczniom w sposób skuteczny**. Ograniczenie się do ich podania na początku lekcji, może nie przynieść oczekiwanych rezultatów – uczniowie po prostu o tym zapomną. Jakże zatem można przyjąć rozwiązania? Oto kilka propozycji:

- 1) Cele i kryteria nauczyciele zapisują na tablicy (wyświetlają na ekranie) – wtedy towarzyszą one nauczycielom i uczniom podczas całej lekcji.
- 2) Uczniowie zapisują cele i kryteria w zeszyte.
- 3) Nauczyciele przygotowują karteczki z celami i kryteriami do wklejenia przez uczniów do zeszytu.
- 4) Nauczyciele zamieszczają cele i kryteria na platformie zdalnego nauczania.
- 5) Nauczyciele umieszczają cele i kryteria w pliku w chmurze, do której uczniowie mają stały dostęp.

¹³ Przykład pochodzi z zasobów nauczycielki historii i języka polskiego Małgorzaty Zachajczuk.

Nauczyciel nie może ograniczać się jedynie do podania celów i kryteriów. Ważnym aspektem każdej lekcji jest **praca z celami**. Należy się do nich odwoływać, poddawać monitorowaniu i oczywiście podsumowywać.

Monitorując poziom osiągnięcia przez uczniów celu, nauczyciel może podczas lekcji zapytać ich o kryteria sukcesu, które już opanowali i które mogą sobie systematycznie zaznaczać.

Na podsumowanie można wykorzystać różne techniki pracy dydaktycznej, np.:

- zdania niedokończone:
Dzisiaj nauczyłam/nauczyłem się...
Zrozumiałam/zrozumiałem, że...
Dzisiaj ważne dla mnie było...;
- światła:
czerwone (jeszcze nie),
żółte (jestem blisko),
zielone (już wiem, umiem, rozumiem);
- krótki list do nauczyciela (uczniowie piszą, czego się nauczyli);
- jednogodzinny referat (krótka wypowiedź nt. tego, czego uczeń się nauczył);
- kciuki:
do góry – rozumiem,
poziomo – częściowo rozumiem,
w dół – nie rozumiem);
- powiedz partnerowi:
uczniowie w dwójkach opowiadają sobie nawzajem, czego się nauczyli, np. odpowiadają na pytania:
Co było dla mnie łatwe?
Co było dla mnie trudne?

Kryteria sukcesu nauczyciel musi bezwzględnie podać także przed sprawdzianem czy kartkówką. Uczeń powinien wiedzieć konkretnie, co będzie przedmiotem badania jego wiedzy i umiejętności. Układając sprawdzian czy kartkówkę, nauczyciel trzyma się podanych wcześniej kryteriów i w konsekwencji ocenia to, na co wcześniej umówił się z uczniami (za pomocą kryteriów sukcesu).

Kryteria sukcesu warto podawać również do zadań edukacyjnych, projektów czy innych form aktywności uczniów.

Przykład kryteriów sukcesu podawanych uczniom do różnych form aktywności

- 1) Samodzielne udokumentowanie doświadczenia przeprowadzanego na lekcji chemii czy fizyki:
 - opiszę (lub narysuję) kolejno wykonywane czynności, w tym podam nazwy sprzętu i nazwy użytych substancji;
 - zapiszę, co zaobserwowałam/zaobserwowałem;
 - zapiszę wniosek wynikający z przeprowadzonej obserwacji.

2) Kryteria do listu:

- zawiera wszystkie elementy (miejsowość, data, adresat, zwrot grzecznościowy, podpis);
- treść jest zgodna z tematem;
- zawiera wstęp, rozwinięcie i zakończenie;
- jest poprawny pod względem ortograficznym i interpunkcyjnym;
- jest poprawny językowo.

● Zadawanie uczniom pytań i stwarzanie przestrzeni do dyskusji

Uczenie polega też na zadawaniu pytań. Odpowiednio skonstruowane pytania zachęcają uczniów do poszukiwania odpowiedzi, rozpoczynają dialog nauczyciela z uczniami, uczniów między sobą, a także pokazują szerszą perspektywę zagadnienia i zaciekawiają tematem. Funkcję tę pełnią **pytania kluczowe**.

Pytania kluczowe to pytania, na które nie znamy od razu odpowiedzi, ale możemy jej poszukać, łącząc fakty, sięgając do swoich wcześniejszych doświadczeń, dyskutując czy rozwiązując zadania i problemy.

Pytanie kluczowe zadawane w klasie, w której uczą się uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, może być takie samo dla wszystkich uczniów. Nauczyciel powinien zadbać, aby było dla nich zrozumiałe, stosując np. Europejskie standardy ETR¹⁴. Uczniowie poszukujący na nie odpowiedzi będą mogli pracować w sposób dla nich najdogodniejszy, korzystać z różnych źródeł, a zadania, jakie nauczyciel poleci im do zrobienia, będą dostosowane do ich zróżnicowanych potrzeb.

Przykłady pytań kluczowych z wybranych przedmiotów

Edukacja wczesnoszkolna: Jakie zwierzęta żyją w wodzie, na polu, w lesie i na łące?

Język polski: Dlaczego lubimy kryminały?

Historia: Dlaczego ludzie decydują się porzucić swoje miejsca zamieszkania?

Wiedza o społeczeństwie: Jakie są różnice pomiędzy współczesną a antyczną demokracją?

Przyroda: Jak, będąc w lesie, wyznaczymy kierunki świata?

Chemia: Jakie informacje o pierwiastku znajdują się w układzie okresowym?

Biologia: Czego potrzebują organizmy roślinne do prawidłowego rozwoju?

¹⁴ <https://www.power.gov.pl/media/13597/informacja-dla-wszystkich.pdf> [dostęp: 15.06.2022].

Geografia: W jaki sposób zachęcisz kolegę/koleżankę z innego miasta do odwiedzenia twojego regionu?

Matematyka: Na co należy zwrócić uwagę, zaciągając kredyt gotówkowy?

Informatyka: Co by się stało, gdyby nagle odcięto internet?

Plastyka: Po czym rozpoznamy budowle barokowe?

Muzyka: Dlaczego mówimy, że „muzyka łagodzi obyczaje”?

Wychowanie fizyczne: Jakie znaczenie dla pływaka ma właściwe oddychanie?

W stosowaniu drugiej z przedstawionych strategii, a z którą związane są pytania kluczowe, ważną rolę odgrywają omówione poniżej **techniki zadawania pytań**.

- 1) Pytania otwarte – należy zadawać uczniom pytania wymagające szerszej odpowiedzi, ponieważ stymuluje to ich do myślenia.
- 2) Czas oczekiwania na odpowiedź – uczniom warto dać czas na przemyślenie odpowiedzi na pytanie, po zadaniu pytania trzeba poczekać co najmniej 5 sekund.
- 3) Rozmowa w dwójkach – należy pozwolić uczniom poszukać odpowiedzi na pytanie w rozmowie z kolegą/koleżanką – poczują się wówczas bezpiecznie, będą wiedzieli, że ktoś myśli podobnie jak oni.
- 4) Niepodnoszenie rąk do odpowiedzi – wyrażenie aktywności uczniów nie odbywa się przez podniesienie ręki; jeśli nauczyciel pyta tylko zgłaszających się uczniów, to pozostali mogą poczuć się zwolnieni z zaangażowania w poszukiwanie odpowiedzi na pytanie – warto zatem pytać również i tych, którzy rąk nie podnoszą.
- 5) Uczenie się na błędach – należy pozwolić uczniom popełniać błędy, a na błędach budować kolejne działania prowadzące do rozwiązania problemu.

● Informacja zwrotna

Każdy uczeń potrzebuje informacji zwrotnej, która dostarczy mu wiadomości o jego postępach w nauce. Informacja zwrotna w ocenianiu kształtującym składa się z czterech elementów:

- 1) Co uczeń zrobił dobrze?
- 2) Co wymaga poprawy?
- 3) Jak należy poprawić pracę?
- 4) Jak uczeń ma się dalej rozwijać?

Stopnie, które nauczyciel stawia uczniom, nie dają odpowiedzi na powyższe pytania.

W informacji zwrotnej nauczyciel ocenia pracę ucznia, a nie samego ucznia. Ważnym aspektem każdej informacji zwrotnej jest odniesienie jej do podanych uczniom kryteriów sukcesu. Dzięki temu jest ona konkretna i dotyczy określonych umiejętności.

Na początek nauczyciel powinien podkreślić mocne strony pracy ucznia, ponieważ w ten sposób motywuje go do podejmowania nowych wyzwań. Następnie powinien skupić się na obszarach wymagających poprawy, czyli wskazać błędy i jednocześnie dać wskazówki, jak je poprawić. Często bywa też, że uczeń nie wie, jak poradzić sobie z zadaniem – i wtedy również przydatne są wskazówki nauczyciela.

Wskazówki umożliwiają skuteczne uczenie się. Powinny być konkretne – nauczyciel unika wówczas stwierdzeń typu „zły wynik” czy „popraw to”. W informacji zwrotnej warto zawrzeć większą liczbę mocnych stron niż słabych, jeśli to oczywiście możliwe. W sytuacji, kiedy słabych stron jest zbyt dużo, można zastanowić się nad słusznością wskazywania ich wszystkich. Czasem warto wybrać te, które są zdaniem nauczyciela najistotniejsze. Daje to większą gwarancję, że uczeń podejmie wysiłek związany z poprawą pracy.

Ostatnim elementem informacji zwrotnej są wskazówki do rozwoju. Dzięki nim uczniowie będą wychodzili poza strefę swojego komfortu, poznawali nowe rzeczy i rozwijali zainteresowania. Nauczyciele mają często trudność ze sformułowaniem tych wskazówek, jeśli dotyczą one słabej pracy. Można wówczas z nich zrezygnować, skupiając się na zaleceniach odnoszących się do poprawy słabych stron.

Do jakich prac należy dawać informację zwrotną?

Czy do każdej, czy może do wybranych? Decyzja należy do nauczyciela, a wpływ na nią ma także specyfika zajęć szkolnych. Informacja zwrotna może dotyczyć tylko sprawdzianów i kartkówek. Warto jednak, zwłaszcza na początku drogi z informacją zwrotną, wybierać prace krótsze, niewymagające obszerniejszego komentarza. W sposób szczególny informacja zwrotna sprawdza się w ocenie pisemnych wypowiedzi uczniów, zwłaszcza gdy uczą się oni nowej formy, np. pisanie listu, opowiadania, rozprawki.

Informacji zwrotnej nauczyciel może udzielać również do innych form, takich jak np.:

- zadania problemowe;
- notatki do lekcji;
- sprawozdania;
- projekty;
- prace plastyczne;
- recytacje;
- ćwiczenia sportowe;
- zaplanowanie i udokumentowanie doświadczenia, eksperymenty;
- konstrukcje.

Informacja zwrotna nie powinna być zbyt długa. Uczeń nie skupi się na treści, jeśli będzie musiał czytać długi tekst.

Informacja zwrotna może mieć postać tekstu, może być przedstawiona w ujęciu tabelarycznym, mogą to być komentarze na marginesie lub używanie kolorowych oznaczeń w pracy ucznia.

Godną polecenia jest także technika: dwie gwiazdy i jedno życzenie. Stosując tę technikę, nauczyciel wskazuje dwie mocne strony pracy i jeden obszar do poprawy, pamiętając przy tym o wskazówce, jak poprawić słabą stronę.

Przykłady informacji zwrotnej

Przykład 1. List do ucznia

Kryteria sukcesu do pracy:

- 1) Obliczysz gęstość substancji, znając jej objętość i masę.
- 2) Wskażesz cechy wody, soli kuchennej, cukru (po 4 cechy).
- 3) Odczytasz właściwości substancji z tablic chemicznych.
- 4) Wskażesz cechy fizyczne metali.
- 5) Odróżnisz mieszaninę jednorodną od niejednorodnej.
- 6) Opiszysz metodę rozdzielania składników mieszaniny wskazanej przez nauczyciela, np. soli kuchennej i wody, piasku i wody, soli kuchennej i piasku.
- 7) W zestawie substancji wskażesz pierwiastki, związki chemiczne i mieszaniny.
- 8) W podanych przykładach wskażesz zjawisko fizyczne i przemianę chemiczną.

Marleno!

Dobrze poradziłaś sobie z niektórymi zadaniami. Wyciągasz wnioski z opisu właściwości substancji. Rozwiązujesz proste zadania z poleceniem obliczenia gęstości. Bez problemu odróżniasz zjawisko fizyczne od przemiany chemicznej. Korzystasz z tablic właściwości substancji, podajesz większość cech wskazanego metalu. Popracuj nad odróżnianiem metali od niemetali, pierwiastka od związku chemicznego, mieszaniny od związku chemicznego. Masz trudności ze wskazaniem właściwej metody rozdzielania składników danej mieszaniny. Nie poradziłaś sobie z trudniejszym zadaniem na obliczenie gęstości, nie obliczyłaś objętości ciała stałego zanurzonego w wodzie. Bez problemu możesz nadrobić te zaległości, polecam karty pracy i podręcznik, znajdziesz tam niezbędne informacje. Bardzo pomocna może okazać się również karta pracy z lekcji powtórzeniowej. Znajdziesz tam przykłady, które pojawiły się na sprawdzianie. W przyszłości dokładnie analizuj wszystkie wymagania i w razie wątpliwości skorzystaj z konsultacji z chemii.

Przykład 2. Tabela z opisem mocnych i słabych stron

Kryteria sukcesu do pracy:

- 1) Wymienisz główne składniki powietrza.
- 2) Wskażesz gaz, który podsyca, i gaz, który tłumi palenie.
- 3) Określisz typ reakcji chemicznej, znając jej przebieg (synteza, analiza).
- 4) Wskażesz substraty i produkty reakcji.
- 5) Znając substraty reakcji, przewidyujesz, jakie będą jej produkty.
- 6) Zapiszesz słownie przebieg reakcji spalania dowolnego pierwiastka.

- 7) Zapiszesz słownie przebieg reakcji syntezy wskazanych przez nauczyciela pierwiastków, np. magnezu i tlenu, żelaza i siarki.
- 8) Zapiszesz słownie przebieg reakcji rozkładu wskazanego przez nauczyciela tlenku, np. tlenku wodoru.

Michale!

Przed Tobą informacja zwrotna na temat efektów Twojej pracy na kartkówce *Reakcje syntezy i analizy*.

Mocne strony	Słabe strony	Jak poprawić słabe strony?
Znasz główne składniki powietrza.		
	Nie wskazałeś, jaki gaz podsyca palenie oraz że azot tłumi palenie.	Skorzystaj z kart pracy lub podręcznika i przypomnij sobie, jakie są właściwości tlenu i azotu.
	Nie wskazałeś substratów i produktów reakcji chemicznej.	Skorzystaj z kart pracy – przeczytaj, co to są substraty i produkty, a następnie wskaż je w kilku przykładach reakcji chemicznych zapisanych w Twojej kartkówce.
Określasz typ reakcji chemicznej, znając jej przebieg (synteza, analiza).		
Znając substraty reakcji, przewidujesz, jakie będą jej produkty.		
Zapisujesz słownie przebieg reakcji spalania dowolnego pierwiastka. Zapisujesz słownie przebieg reakcji rozkładu wskazanego przez nauczyciela tlenku.	Nie zapisałeś słownie przebiegu reakcji syntezy wskazanego przez nauczyciela tlenku.	Przypomnij sobie, na czym polega reakcja syntezy. Zapisz teraz reakcję syntezy tlenku glinu.
Jak pracować dalej?	Staraj się po każdej lekcji jeszcze raz przeczytać wymagania i poszukać informacji na ich temat w karcie pracy. Zastanów się wtedy, czy potrafisz samodzielnie wykonywać zadania, które rozwiązywaliśmy w czasie lekcji. Zaznaczaj te, z którymi sobie radzisz, i skup większą uwagę na pozostałych wymaganiach.	

Przykład 3. Tabela z symbolicznym oznaczeniem mocnych i słabych stron

Matyldo!

Oto informacja zwrotna do Twojej pracy na temat wiązań atomowych.

Zadanie	Kryterium sukcesu	Twój wynik	Jak poprawić pracę?
1.	Wyjaśniasz, na czym polega wiązanie atomowe i atomowe spolaryzowane.	+ –	Zajrzyj do zeszytu. Sprawdź, czym różnią się od siebie te dwa wiązania. Zapisz odpowiedź w zeszycie.
2.	Wskazujesz substancje, w których występuje wiązanie atomowe i substancje z wiązaniem atomowym spolaryzowanym.	–	Zapamiętaj, że dwa takie same niemetale łączą się wiązaniem atomowym. Dwa różne niemetale łączą się wiązaniem atomowym spolaryzowanym. Podaj po dwa przykłady takich substancji. Zapisz je w zeszycie.
3.	Wskazujesz liczbę elektronów u Wspólnionych. Rysujesz wzór strukturalny substancji.	– ++	Pamiętaj, iż tyle elektronów u Wspólnionych dany atom, ile brakuje mu do oktetu lub dubletu. Pamiętaj, że jedna para elektronów to jedno wiązanie atomowe. Wykonaj zadanie z kartkówki raz jeszcze: Określ liczbę elektronów u Wspólnionych przez atomy w cząsteczkach: PH₃ i Br₂. Zapisz rozwiązanie w zeszycie.
4.	Rysujesz powstawanie wiązania w cząsteczce tlenu.	++	
5.	Rysujesz powstawanie wiązania w cząsteczce HCl.	++	
Jak pracować dalej?		W przyszłości, przygotowując się do kartkówki czy sprawdzianu, uważnie prześledź wszystkie kryteria sukcesu. Zaznaczaj te, z którymi sobie radzisz. Pozostałym poświęć więcej czasu, wspomagając się informacjami z zeszytu lub podręcznika. Zawsze też możesz zapytać mnie, jeśli coś jest dla Ciebie zbyt trudne.	

Przykład 4. Dwie gwiazdy i jedno życzenie

Kryteria do kartkówki:

- 1) Rozpoznasz kwas na podstawie opisu jego właściwości.
- 2) Wymieniasz kwasy posiadające właściwości żrące, wskażesz, które kwasy nie posiadają takich właściwości.
- 3) We wzorach kwasów wskażesz resztę kwasową.
- 4) Określisz wartościowość reszty kwasowej.

Maćku!

Rozpoznałeś właściwości kwasu siarkowego (VI) i kwasu azotowego (V). Poprawnie wskażałeś reszty kwasowe. Popracuj nad ustalaniem wartościowości reszty kwasowej. Pamiętaj,

że jest ona równa liczbie atomów wodoru w cząsteczce kwasu. Określ ją zatem ponownie we wskazanych przykładach.

Więcej przykładów informacji zwrotnej nauczyciel znajdzie w publikacji *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*¹⁵.

Ważnym aspektem **pracy z informacją zwrotną jest wykorzystywanie jej w procesie uczenia**. Koncentrowanie się nauczyciela na napisaniu komentarza i przekazaniu go uczniom nie skutkuje ich efektywnym uczeniem się. Uczeń powinien dostrzegać, iż informacja zwrotna jest ważnym elementem tego procesu, warto zatem z nią pracować. Nauczyciel może na przykład przekazać uczniom sprawdzoną pracę, komentarz do niej oraz podawane wcześniej kryteria sukcesu. Następnie może poprosić, aby uczniowie przeczytali uważnie informację zwrotną, przeanalizowali swoją pracę i na tej podstawie ją poprawili.

W procesie uczenia ważną rolę odgrywa udzielanie ustnej informacji zwrotnej. Uczeń może ją otrzymać do bieżącej pracy na lekcji. Dzięki temu ma możliwość poprawienia jej „tu i teraz”. Należy jednak pamiętać, że taka informacja powinna również zaczynać się od mocnych stron pracy ucznia, a dopiero potem wskazywać obszary do poprawy.

● **Wzajemne uczenie się uczniów i ocena koleżeńska**

Uczenie się jest procesem społecznym, więc uczniowie mogą z powodzeniem **uczyć się od siebie nawzajem**. Na lekcji warto stwarzać sytuacje umożliwiające uczniom właśnie taki sposób uczenia się, tzn. organizować pracę w dwójkach (parach) i/lub małych grupach. Zorganizowaniu lekcji właśnie w taki sposób sprzyjają różne techniki. Poniżej znajdują się ich krótkie opisy wraz z zastosowaniem wybranych technik.

- 1) **Partnerzy do rozmowy** – uczniowie pracują w dwójkach. Przez połowę czasu przeznaczonego na wykonanie zadania pierwsza osoba z dwójki wypowiada swoje zdanie, przez drugą połowę czasu – druga osoba.

Przykład zadania:

Jakie możesz podjąć działania jako młody człowiek, aby chronić swoje najbliższe środowisko? Co już wiesz na ten temat? (w odniesieniu do tematu lekcji).

- 2) **Powiedz partnerowi** – w ramach ewaluacji celu lekcji uczniowie w parach opowiadają sobie, czego się nauczyli na lekcji.
- 3) **Uczeń A uczy ucznia B** – daną partię materiału nauczyciel dzieli na dwie części. Jednej uczy się uczeń A, drugiej uczeń B. Po upływie wyznaczonego czasu uczniowie zaczynają uczyć się nawzajem. Po zakończeniu tego etapu uczniowie rozwiązują zadania/problemy związane z tym, czego się nauczyli.

¹⁵ Sterna D., (2016), *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Przykłady zastosowania:

Uczeniowie w parach na lekcji chemii poznają tematykę związaną z dysocjacją zasad.

Uczeń A – Co to są zasady? Czym wodorotlenek różni się od zasady?

Uczeń B – Na czym polega dysocjacja jonowa zasad? Jak zapisać równanie dysocjacji jonowej zasad?

Uczeniowie na lekcji języka polskiego poznają związki, jakie tworzą wyrazy w zdaniu¹⁶.

Uczeń A – Kiedy wyrazy tworzą związek zgody?

Uczeń B – Kiedy wyrazy tworzą związek rzędu?

JIGSAW/puzzle/układanka – metoda pracy, w której uczniowie pełnią rolę ekspertów. Materiał nauczania nauczyciel dzieli na kilka części. Uczniów łączy w tyle grup, na ile części został podzielony materiał. Każda grupa poznaje jedną z jego części. Po upływie określonego czasu nauczyciel łączy uczniów w nowe grupy tak, aby w każdej znalazła się co najmniej jedna osoba prezentująca każdą część materiału. Na tym etapie uczniowie uczą się nawzajem. Następnie powracają do grup z pierwszego podziału i rozmawiają o tym, czego się nauczyli, lub rozwiązują zadania/problemy z tym związane.

Przykład zastosowania:

Nauczyciel organizuje lekcję powtórzeniową. Materiał dzieli np. na 5 części, uczniów łączy w 5 grup. Każda grupa opracowuje swój temat, następnie uczniowie w nowych grupach przypominają sobie najważniejsze treści dotyczące danego materiału nauczania lub rozwiązują zadania/problemy.

- 4) Stacje zadaniowe** – w przestrzeni sali lekcyjnej zostają ustawione stoliki w tzw. wyspy (stacje), przy czym nauczyciel planuje o jedną stację więcej, niż wynosi liczba grup uczniowskich – dodatkowo organizuje stolik, na którym będą znajdowały się odpowiedzi (klucz rozwiązań zadań). Na każdej stacji znajduje się zadanie do wykonania. Uczniowie podchodzą do danej stacji, rozwiązują zadanie, po czym sprawdzają poprawność w kluczu rozwiązań. Przechodzą z zadaniem do kolejnej stacji po jego poprawnym rozwiązaniu.

Przykład lekcji chemii:

Wprowadzenie do kwasów nieorganicznych. Na początku lekcji nauczyciel podaje nazwy kwasów, o których będą uczyć się uczniowie.

Stacja 1 – uczniowie poznają wzory kwasów (np. na podstawie przygotowanych modeli).

Stacja 2 – uczniowie badają wybrane właściwości kwasów.

Stacja 3 – uczniowie poznają zastosowanie kwasów (np. oglądają film).

Stacja 4 – uczniowie poznają właściwości kwasów, których sami nie mogą zbadać (na stacji nauczyciel przeprowadza pokaz lub uczniowie oglądają film).

Stacja 5 – uczniowie dowiadują się, jak można otrzymać kwasy nieorganiczne (analizują schematy reakcji).

¹⁶ Przykład pochodzi z zasobów nauczycielki historii i języka polskiego Małgorzaty Zachajczuk.

Przykład lekcji języka polskiego¹⁷:

Powtórzenie zagadnień z fonetyki.

Stacja 1 – uczniowie dzielą wyraz na litery.

Stacja 2 – uczniowie dzielą wyraz na głoski.

Stacja 3 – uczniowie dzielą wyraz na sylaby.

Stacja 4 – uczniowie wskazują akcentowane sylaby w różnych wyrazach.

Stacja 5 – uczniowie charakteryzują głoski (wskazują ustne, nosowe, dźwięczne, bezdźwięczne, miękkie, twarde).

Nieodłącznym elementem czwartej strategii oceniania kształtującego jest **ocena koleżeńska**, polegająca na udzielaniu sobie nawzajem informacji zwrotnej. Ocena koleżeńska przynosi uczniom wiele korzyści. Stają się oni odpowiedzialni za swój proces uczenia się, dostają szybką informację zwrotną o swojej pracy i wkrótce po jej otrzymaniu mogą przystąpić do poprawy pracy, a tym samym doskonalenia swoich umiejętności. Nauczyciele natomiast mogą zaoszczędzić czas przeznaczony na pisanie komentarzy do prac uczniów.

Oceny koleżeńskie trzeba uczniów nauczyć. To trudne zadanie, jednak od jego powodzenia zależy, czy ocena spełni swoją rolę. Danuta Sterna w książce *Ocenianie kształtujące w praktyce*¹⁸ podaje kilka sposobów, jak może przebiegać ocena koleżeńska:

- 1) Nauczyciel daje uczniom zadanie i podaje kryteria sukcesu do tego zadania.
- 2) Po wykonaniu przez uczniów pracy prosi, aby zamienili się zeszytami i sprawdzili pracę kolegi/koleżanki w odniesieniu do poszczególnych kryteriów (np. na liście kryteriów zaznaczają te, które wystąpiły).
- 3) Następnie nauczyciel podaje kryteria do oceny koleżeńskie i wyjaśnia je. Przykładowe kryteria:
 - wskażesz dobre elementy pracy koleżanki/kolegi;
 - wskażesz, jakie popełnił/popełniła błędy;
 - dasz wskazówki, jak poprawić błędy;
 - dasz wskazówki, jak powinien/powinna pracować dalej.
- 4) Nauczyciel prosi, aby zgodnie z kryteriami do oceny koleżeńskie uczniowie napisali informację zwrotną dla kolegi/koleżanki.
- 5) Nauczyciel monitoruje pracę uczniów, daje wskazówki, szczególną uwagę zwraca na ostatnie kryterium, ponieważ odniesienie się do niego może sprawić uczniom największy problem.
- 6) Uczniowie ponownie zamieniają się zeszytami, odczytują informację zwrotną, jaką otrzymali, ewentualnie zadają pytania, wyjaśniają wątpliwości.
- 7) Nauczyciel prosi uczniów, aby poprawili swoje prace w nawiązaniu do informacji, jaką otrzymali.

Wdrażając uczniów do oceny koleżeńskie, warto zastosować technikę: dwie gwiazdy i jedno życzenie. Jest to wersja skrócona informacji zwrotnej – sprawi więc uczniom mniej trudności.

¹⁷ Przykład pochodzi z zasobów nauczycielki historii i języka polskiego Małgorzaty Zachajczuk.

¹⁸ Sterna D., (2008), *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, s. 119–131.

Procedurę postępowania można zachować jak wyżej, jedynie kryteria do informacji zwrotnej będą inne, czyli nauczyciel:

- wskaże dwie mocne strony pracy kolegi/koleżanki;
- wskaże jedną rzecz wymagającą poprawy;
- da wskazówkę, jak poprawić słabą stronę.

Praktycznym rozwiązaniem może być też wspólne napisanie oceny koleżeńskiej, na podstawie wyżej wskazanego rozwiązania. Nauczyciel prosi wtedy chętnego ucznia o udostępnienie swojej pracy lub przygotowuje anonimową pracę, np. ucznia z innej klasy lub z wcześniejszego rocznika. Możliwości jest wiele – z powodzeniem można znaleźć rozwiązanie dostosowane do zróżnicowanych potrzeb naszych uczniów.

● **Samooce na, czyli przekazywanie odpowiedzialności za proces uczenia się**

Z ocenianiem kształtującym, a konkretnie z piątą jego strategią, związana jest **samoocena**. Aby zachodził proces uczenia się, uczeń musi być zmotywowany i wierzyć w swoje umiejętności. Będzie wówczas sam podejmował działania prowadzące do efektywnego uczenia się. Drogą do osiągnięcia takiego stanu jest wyrabianie u uczniów umiejętności dokonywania samooceny.

W ocenianiu kształtującym samoocena, podobnie jak informacja zwrotna, ma cztery elementy:

- 1) Co już umiem?
- 2) Nad czym jeszcze pracuję?
- 3) Co powinienem/powinnam zmienić w swoim sposobie uczenia się?
- 4) Jakie postanowienia co do mojego sposobu uczenia się powinienem/powinnam przyjąć na przyszłość?

Samooce na jest dla uczniów bardzo trudna. Jak zatem jej uczyć? Procedura może być bardzo zbliżona do stosowanej w uczeniu oceny koleżeńskiej. Po pierwsze w odniesieniu do zadania, co do którego uczniowie będą dokonywali samooceny, należy podać kryteria sukcesu. Po drugie trzeba przekazać kryteria do samooceny, czyli kolejne jej elementy. Na tej podstawie uczniowie tworzą samoocenę.

Ważną rolę w procesie uczenia się odgrywają proste techniki samooceny, które można stosować w różnych momentach lekcji, w tym w ewaluacji jej celów.

Przykłady prostych technik przydatnych w samoocenie:

- światła – zielone, żółte, czerwone;
- buźki – uśmiechnięta (wszystko rozumiem), normalna (nie wszystko rozumiem), smutna (nie rozumiem);
- kciuki – do góry (wszystko rozumiem), poziomo (nie wszystko rozumiem), w dół (nie rozumiem);

- ABCD – każdy z uczniów ma cztery kartki, każda z jedną literą: A, B, C, D; nauczyciel zadaje lub wyświetla na tablicy pytania z wariantami do wyboru (od dwóch do czterech wariantów); uczniowie podnoszą odpowiednią kartkę;
- białe tablice (białe kartki) – na małych suchościernych tabliczkach uczniowie zapisują odpowiedzi na pytania stawiane przez nauczyciela, po zapisaniu odpowiedzi podnoszą tabliczki do góry; alternatywą dla białych tabliczek mogą być kartki lub kartki zalaminowane, wówczas będą mogły być używane wielokrotnie.

Dzięki stosowaniu samooceny uczniowie są bardziej samodzielni, głębiej angażują się w proces uczenia się, zdobywają pewność siebie i motywację do nauki – stają się autorami swojego procesu uczenia się.

Aby wzmocnić ten proces, oprócz samooceny warto na lekcji stwarzać inne możliwości sprzyjające wdrażaniu piątej strategii. Poniżej znajdują się przykłady kilku z nich:

- 1) Ustalanie przez uczniów celów lekcji, np. poprzez zadanie pytania do danego tematu: Czego chcielibyście się dowiedzieć? Co was interesuje?
- 2) Praca do wyboru – w czasie lekcji nauczyciel pozwala uczniom wybrać zadanie do wykonania.
- 3) Praca domowa do wyboru – nauczyciel zadaje do domu np. trzy zadania i prosi uczniów, aby wybrali sobie co najmniej jedno i je wykonali. Warto, aby zadania miały różny poziom trudności, wtedy każdy uczeń będzie mógł znaleźć coś dla siebie.
- 4) Wyzwanie – nauczyciel przedstawia uczniom zadanie jako wyzwanie, a nie jako obowiązek, pamiętając jednak, aby nie przytłoczyło ono uczniów.
- 5) Poprawianie i rozwijanie – część lekcji przeznaczona jest na poprawianie przez uczniów ich prac, na podstawie przekazanej informacji zwrotnej.
- 6) Metoda teczki (portfolio uczniowskie) – w teczce uczniowie gromadzą np. przez rok szkolny materiały do uczenia się: swoje prace, informacje zwrotne, oceny koleżeńskie, samooceny. Warto na początku uzgodnić z uczniami rozdziały takiej teczki.

2.2. Ocenianie i klasyfikowanie uczniów

Ocenianie kształtujące jest jednym z rozwiązań stosowanych w procesie oceniania ucznia. Podstawowe narzędzie w tym procesie stanowi informacja zwrotna, przekazywana uczniom do ich pracy czy innej aktywności na podstawie ustalonych wcześniej kryteriów sukcesu.

Nauczyciel, stosując informację zwrotną, powinien pamiętać o zasadzie nielączenia jej z oceną sumującą, czyli stopniem w skali 1–6. Jeśli te dwie formy zostaną połączone, obniża się zainteresowanie uczniów komentarzem do pracy, ponieważ często stopień, który otrzymują, jest dla nich wystarczający. Uczniowie otrzymujący stopnie nie zastanawiają się, jak można inaczej wykonać zadania, a skupiają się na porównywaniu prac i poszukiwaniu ewentualnych dodatkowych punktów.

Podejście takie nie oznacza jednak całkowitej rezygnacji ze stawiania stopni. Jeśli w szkole stosuje się ocenianie sumujące, można przyjąć różne rozwiązania. Poniżej znajduje się kilka propozycji:

- 1) Wybrane prace i/lub aktywności uczniów oceniane są kształtująco. Na początku roku szkolnego nauczyciel umawia się z uczniami, które prace będą oceniane sumująco, a które kształtująco.
- 2) Nauczyciel udziela uczniom informacji zwrotnej do ich pracy, co stanowi podstawę jej poprawienia i ponownej oceny, tym razem stopniem.
- 3) Ocena stopniem odroczone jest w czasie. Nauczyciel początkowo pozwala uczniom zapoznać się z informacją zwrotną, a po kilku dniach proponuje stopnie wszystkim uczniom lub tym, którzy chcą je dostać.

W powyższych warunkach naturalną rzeczą staje się zmniejszenie liczby stopni stawianych uczniom. Wielu nauczycieli zastanawia się więc, na jakiej podstawie ustalać roczną ocenę klasyfikacyjną.

Trzeba pamiętać, że w ocenianiu kształtującym istotny jest proces zdobywania wiedzy. Przy ocenie klasyfikacyjnej należy wziąć pod uwagę przebieg tego procesu u poszczególnych uczniów oraz uwzględnić indywidualne potrzeby edukacyjne każdego z nich.

Pomocą w ustalaniu oceny może okazać się OK zeszyt – narzędzie służące do monitorowania procesu uczenia się zarówno przez samego ucznia, jak i nauczyciela. Uczniowie prowadzą swoje szkolne zeszyty, w których znajdują się dowody uczenia się.

Autorki książki *OK zeszyt*¹⁹ wskazują na obowiązkowe elementy, które powinny się w takim zeszycie znaleźć. Są to:

- cele lekcji;
- kryteria sukcesu do lekcji czy zadania edukacyjnego;
- kryteria sukcesu do sprawdzianu, kartkówki czy innej aktywności uczniów;
- notatki przygotowane przez ucznia samodzielnie;
- podsumowanie lekcji w formie refleksji ucznia;
- informacje zwrotne do pracy ucznia.

Dodatkowo w zeszycie takim mogłyby się znaleźć: ocena koleżeńska, samoocena, pytania kluczowe, notatki dla rodziców.

OK zeszyt dostarcza nauczycielom cennych informacji dotyczących rozwoju ucznia, co niewątpliwie ułatwi podjęcie decyzji o ocenie klasyfikacyjnej.

W kontekście stosowania oceniania kształtującego – jako jednego ze sposobów na ocenianie ucznia – warto związane z tym regulacje zamieścić w statucie szkoły. Często w statutach określana jest tzw. minimalna liczba ocen bieżących z poszczególnych przedmiotów i ma miejsce uzależnianie ich od liczby godzin tego przedmiotu w tygodniu. Można też

¹⁹ Sterna D., Wenda A., (2020), *OK zeszyt*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, s. 16.

spotkać zapisy wskazujące na minimalną liczbę stopni niezbędnych do ustalenia oceny klasyfikacyjnej. Takie rozwiązania ograniczają działania i autonomię nauczycieli. Należy ich stanowczo unikać.

Wprowadzenie pewnych regulacji do szkolnych przepisów ma duże znaczenie w utrwalaniu zmian, a taką niewątpliwie będzie zmiana podejścia do oceniania. W statucie szkoły mogą znaleźć się zapisy mówiące o:

- konieczności komunikowania uczniom kryteriów sukcesu, np. przed sprawdzianem;
- stosowaniu informacji zwrotnej;
- wykorzystaniu informacji zwrotnej przy ustalaniu ocen klasyfikacyjnych;
- zasadach ustalania prac i/lub aktywności uczniów do oceny kształtującej i sumującej.

3. Ocenianie kształtujące jako element modelu kształcenia uczniów, z zaakcentowaniem kompetencji nabywania wiedzy

3.1. Ocenianie kształtujące a nowe podejście do uczenia się

Ocenianie kształtujące odgrywa istotną rolę w kształceniu u uczniów kompetencji nabywania wiedzy. Kompetencja ta należy do grupy kompetencji kluczowych (kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się) i oznacza umiejętność autorefleksji, skutecznego zarządzania czasem i informacjami, konstruktywnej pracy z innymi osobami, zachowania odporności oraz zarządzania własnym uczeniem się i karierą. Kompetencja nabywania wiedzy obejmuje również zdolność radzenia sobie z niepewnością i złożonością, naukę uczenia się, wspierania swojego dobrostanu fizycznego i emocjonalnego, odczuwania empatii i zarządzania konfliktami²⁰.

Kompetencję związaną z uczeniem się charakteryzują trzy cechy: wiedza, umiejętności i postawy. Poniższa tabela przedstawia jej krótki opis.

Wiedza	Umiejętności	Postawy
o własnych mocnych i słabych stronacho osobistych preferencjach w zakresie uczenia sięo możliwościach kształcenia, doskonalenia i uzyskiwania wsparcia	czytania, pisania i liczeniawytrwałości w uczeniu siękrytycznej refleksji nad celami uczenia sięsamodzielnego uczenia sięzespołowego uczenia się i współpracyplanowania i organizacji własnego procesu uczenia sięoceny własnej pracy	motywacja wewnętrznawiara we własne możliwościnastawienie na rozwiązywanie problemówkorzystanie z własnych doświadczeń, a także z doświadczeń innych ludzipotrzeba poszukiwania nowych możliwości uczenia się

Przez wiele lat w uczeniu się dominowało podejście oparte na stosowaniu nakazów, kar, zachęt i nagród. Do uczenia się miały zmuszać uczniów motywatory zewnętrzne. Ostatnie lata przyniosły jednak zmiany w sposobie myślenia o procesach uczenia (się) i dzisiaj wiemy, że motywatory zewnętrzne działają, ale tylko te pozytywne, czyli nagrody i zachęty. Dla jakości uczenia się istotna jest motywacja wewnętrzna.

Ocenianie kształtujące wpisuje się w nowe koncepcje pedagogiczne, zgodnie z którymi dla umiejętności uczenia ważne jest metapoznanie, czyli myślenie o myśleniu. Proces

²⁰ Por. Zalecenie Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, (2018/C 189/01), [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=en) [dostęp: 5.05.2022].

uczenia się jest wzmocniony poprzez: „pomaganie uczniom w zastanawianiu się nad ich procesami przyswajania wiedzy”²¹. Metapoznanie nie jest celem samym w sobie, ale pozostaje nierozdzielnie związane z przyswajaniem wiedzy z danej dziedziny.

3.2. Planowanie lekcji z ocenianiem kształtującym

Jak zaplanować lekcję, która będzie odpowiedzią na wyzwania współczesnej edukacji? Danuta Sterna, autorka książki *W szkole jest OK. Ocenianie kształtujące w praktyce*²², proponuje zastosowanie szablonu, który po poddaniu pewnej modyfikacji został przedstawiony poniżej. Szablon pomoże w budowaniu schematu lekcji, który następnie można dostosowywać do zróżnicowanych potrzeb uczniów.

Proponowane elementy szablonu:

- 1) Rodzaj zajęć edukacyjnych/klasa.
- 2) Temat lekcji.
- 3) Wymagania z podstawy programowej.
- 4) Cele długoterminowe (kompetencje kluczowe).
- 5) Cele lekcji dla nauczyciela.
- 6) Cele lekcji dla ucznia.
- 7) Kryteria sukcesu.
- 8) Dotychczasowa wiedza i umiejętności uczniów.
- 9) Przebieg zajęć (w punktach).
- 10) Sposób podsumowania lekcji.
- 11) Praca domowa do wyboru.

Planowanie lekcji trzeba zacząć od **sformułowania tematu**. Temat powinien być jasny dla uczniów i najlepiej krótki. W temacie lekcji można zawrzeć pytanie kluczowe lub cel lekcji. Nie należy natomiast utożsamiać tematu z celem. Temat to nie cel lekcji, chociaż w temacie można ten cel zawrzeć. Dobrze sformułowany temat może już na wstępie zaintrygować uczniów i zwiększyć ich motywację do jego pogłębiania.

Pomocą w planowaniu lekcji jest **podstawa programowa**. Należy wybierać z niej wymagania szczegółowe, które będą stanowiły bazę do konstruowania lekcji oraz pomogą w formułowaniu zadań edukacyjnych, z którymi mierzą się uczniowie.

Podstawa programowa jest dla wszystkich uczniów taka sama, bez względu na ich zróżnicowane potrzeby, z wyjątkiem treści przeznaczonych dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Dopiero w kolejnych fazach planowania lekcji trzeba te potrzeby brać pod uwagę.

²¹ Schneider M., Stern E., (2013), *Uczenie się z perspektywy poznawczej: Dziesięć najważniejszych odkryć*, [w:] Dumont H., Istance D., Benavides F. (red.), (2013), *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa: Wolters Kluwer, s. 121.

²² Sterna D., (2018), *W szkole jest OK. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego zostały zdefiniowane **kluczowe umiejętności**, które każdy uczeń powinien opanować po ukończeniu danego typu szkoły. Koncentrują się one wokół kompetencji kluczowych określonych przez Radę Europy i Parlament Europejski.

Nauczyciel, planując lekcję, powinien uwzględnić sposoby i metody umożliwiające kształcenie wybranych kompetencji. Przykłady sposobów i metod pracy wspierających rozwijanie danej kompetencji zawiera poniższa tabela.

Kompetencja kluczowa	Przykłady sposobów i metod
Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji	• praca z tekstem – z pytaniami lub poleceniami do wykonania • metoda tekstu przewodniego • mapa myśli • samodzielne tworzenie notatek
Kompetencje w zakresie wielojęzyczności	• organizowanie pracy w parach, w małych grupach • metoda projektu • zadanie interdyscyplinarne
Kompetencje matematyczne i w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii	• metoda projektu • metoda projektu w modelu STEAM²³ • WebQuest • obserwacja • doświadczenie • eksperyment • zastosowanie cyklu Kolba • metoda problemowa PBL • wycieczki edukacyjne
Kompetencje cyfrowe	• metoda projektu • zadanie interdyscyplinarne • grywalizacja • wykorzystanie narzędzi TIK w realizacji zadań, np. Kahoot, LearningApps, Genially, WordWall, Padlet, Canva
Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się	• metoda projektu • zastosowanie cyklu Kolba • metoda eksperymentu • elementy oceniania kształtującego • organizowanie pracy w parach, grupach • metoda teczki (portfolio) • metody problemowe

²³ STEAM – Science, Technology, Engineering, Art, Maths.

Kompetencja kluczowa	Przykłady sposobów i metod
Kompetencje obywatelskie	• metoda projektu • organizowanie pracy w parach, grupach • metoda teczki (portfolio) • debata • dyskusja
Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości	• metoda projektu • WebQuest • metody problemowe
Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	• wycieczki edukacyjne • metoda projektu • drama • odgrywanie ról

Kolejnym krokiem w planowaniu lekcji z zastosowaniem oceniania kształtującego jest formułowanie przez nauczycieli celów. **Cele lekcji** powinny dotyczyć kluczowych treści, stanowiących przedmiot uczenia się w czasie danej lekcji. Kluczowe treści pochodzą z podstawy programowej.

Przekazywanie uczniom celów lekcji ma wpływ na budowanie przez nich postawy odpowiedzialności za proces uczenia się. Mobilizuje uczniów do podejmowania wysiłku i planowania kolejnych działań prowadzących do jej osiągnięcia. Pomaga też skupić uwagę wokół tego, czego się uczą.

Nauczyciel informuje uczniów o zaplanowanych celach i warto, by wyrażał je w języku dla nich zrozumiałym. Formułując cele, powinien brać pod uwagę zróżnicowane możliwości uczniów i zastanowić się, czy wszyscy cel rozumieją. Jeśli w grupie znajduje się uczeń np. z autyzmem, należy unikać związków frazeologicznych. W przypadku uczniów z niepełnosprawnością intelektualną trzeba pamiętać o doborze słów, które będą dla nich zrozumiałe, oraz zadbać – tak jak dla uczniów z dysleksją – o proste i krótkie zdania. Uczniom niesłyszącym czy niedosłyszącym cel należy przedstawić w postaci infografiki, nie używać abstrakcyjnych słów, zaś uczniom z problemami ze wzrokiem po prostu zapisać cel większą czcionką.

W opracowywaniu tekstów przeznaczonych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną trzeba stosować Europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia – ETR²⁴. Gotowe przykłady takich tekstów znajdują się na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej²⁵. W samodzielnym ich tworzeniu pomocna będzie platforma jasnopis.pl²⁶.

Po zaplanowaniu celów kolej na **kryteria sukcesu**, czyli dowody, dzięki którym nauczyciel pozna, że cel został osiągnięty. Kryteria powinny być konkretne, mierzalne i zrozumiałe dla

²⁴ <https://www.power.gov.pl/media/13597/informacja-dla-wszystkich.pdf> [dostęp: 15.06.2022].

²⁵ zpe.gov.pl [dostęp: 15.06.2022].

²⁶ jasnopis.pl [dostęp: 15.06.2022].

każdego ucznia. W ich formułowaniu, w kontekście zróżnicowanych potrzeb uczniów, należy kierować się takimi samymi zasadami jak przy celach.

Kryteria sukcesu, podobnie jak cele, wpływają na budowanie odpowiedzialności uczniów za uczenie się. Dają im poczucie bezpieczeństwa, dzięki czemu proces uczenia się jest bardziej efektywny. Na ich podstawie uczniowie mogą sami ocenić, w którym miejscu znajdują się w kontekście wiedzy i umiejętności i czego im jeszcze brakuje do lepszego rozwoju.

Przed przystąpieniem do opracowania przebiegu lekcji warto zastanowić się, **co uczniowie już wiedzą na dany temat**. Ponieważ uczenie się polega między innymi na wiązaniu nowych treści z tym, co już znane, dlatego nową wiedzę i umiejętności warto budować na tym założeniu. Pomocne mogą się okazać pytania kierowane na tym etapie lekcji do uczniów, np.:

- Co już wiecie na ten temat?
- Jakie macie związane z tym skojarzenia?
- W jakich okolicznościach o tym słyszeliście?

Pytania najlepiej zaplanować wcześniej, aby nie zapomnieć o ich zadaniu w pośpiechu, który towarzyszy początkowi lekcji.

W pracy z uczniami ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi w nadbudowywaniu wiedzy sprawdzą się heksy. Są to sześciokątne tabliczki, które należy ułożyć jak plastry miodu. Na pojedynczych tabliczkach nauczyciel pisze wyrazy kojarzące się z tematem. Uczniów łączy w pary lub trójki, losowo rozdaje każdej grupie po kilka lub kilkanaście heksów (w zależności od czasu, jakim dysponuje). Pierwszy uczeń w grupie kładzie na środku wybrany przez siebie heks i mówi coś, co łączy się ze słowem na nim napisanym. Drugi uczeń bierze kolejny heks, przykłada do już leżącego na stole i mówi, jaki związek istnieje pomiędzy tymi słowami. Kolejny uczeń przykłada heks do wybranego przez siebie słowa i uzasadnia, dlaczego położył go właśnie w tym miejscu itd.

Dzięki nadbudowywaniu wiedzy uczniowie przypominają sobie to, czego nauczyli się wcześniej, poddają głębszej refleksji to, czego się uczą, oraz argumentują i uzasadniają swoje zdanie. Uczniowie doskonalą też umiejętność współpracy i rozwijają kreatywność, a nauczyciel pozyskuje informację zwrotną na temat wiedzy, jaką dysponują już w danym zakresie/obszarze tematycznym i jakie kolejne kroki należy podjąć, aby pogłębić ich wiadomości.

Kolejnym etapem jest zaplanowanie **przebiegu lekcji**, na który składać się będą:

- przygotowanie poleceń i zadań dla ucznia;
- zaprojektowanie początku lekcji;
- określenie czasu przeznaczanego na wykonywanie zadań;
- dobór technik i metod pracy na lekcji, w tym technik wspierających strategię oceniającego kształtującego.

Zadania i polecenia mają realizować założone cele. Powinny być zróżnicowane i zbieżne z indywidualnymi potrzebami i możliwościami uczniów. Pomocna w formułowaniu zadań

i poleceń będzie taksonomia Blooma²⁷, w której wyróżnia się trzy sfery, w tym poznawczą. Na sferę poznawczą składa się sześć poziomów: wiedza, rozumienie, zastosowanie, analiza, synteza, ewaluacja. Bardzo często nauczyciele sięgają do pytań i poleceń z pierwszych trzech poziomów, tj. wiedzy, rozumienia, zastosowania, rzadziej odwołują się do trzech ostatnich. Warto jednak doskonalić umiejętności formułowania zadań z wyższych poziomów, ponieważ w ten sposób nauczyciele pogłębiają uczenie się swoich podopiecznych.

Poziomy taksonomii Blooma

Poziom 1. Wiedza – uczniowie przywołują wcześniej poznane treści: fakty, wydarzenia, definicje itp.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *nazwij, określ, powiedz, wylicz, wymień, wskaż, przypomnij, dopasuj, wybierz.*

Przykład poleceń/zadań: Wymień fizyczne właściwości wody.

Poziom 2. Rozumienie – uczeń wie i rozumie to, czego się uczy, a nauczyciel sprawdza, czy uczeń rozumie.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *wyjaśnij, opisz, sklasyfikuj, wybierz, rozpoznaj, wykaż, przereklamuj (sparafrazuj).*

Przykłady poleceń/zadań: Rozpoznaj substancje na podstawie ich właściwości fizycznych.

Poziom 3. Zastosowanie – uczniowie stosują zdobytą wiedzę w praktyce.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *zastosuj, wypróbuj, użyj, odegraj rolę, skonstruuj, przekształć, sporządź model, przetłumacz, wykorzystaj, wykonaj doświadczenie.*

Przykłady poleceń/zadań: Wykonaj doświadczenie pozwalające zbadać właściwości fizyczne wody.

Poziom 4. Analiza – uczniowie rozpoznają składowe elementy problemu, informacji.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *przeanalizuj, uporządkuj, sporządź wykres, uprość, sklasyfikuj, podsumuj, pokaż różnice, odróżnij, porównaj z ..., podziel na kategorie.*

Przykłady poleceń/zadań: Wskaż różnice we właściwościach fizycznych wody i octu.

²⁷ Benjamin Bloom – amerykański psycholog i pedagog. Autor koncepcji klasyfikacji celów nauczania w edukacji, nazywanej taksonomią Blooma.

Poziom 5. Synteza – uczniowie dostrzegają nowe połączenia pomiędzy rzeczami i ujmują je w nowy, oryginalny sposób.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *skomponuj, sformułuj, zaprojektuj, stwórz, wymyśl, rozwiąż, zaproponuj, wynajdź, dostosuj, opracuj.*

Przykłady poleceń/zadań: Wymyśl sposób na zbieranie wody deszczowej w celu wykorzystania jej do podlewania ogrodu.

Poziom 6. Ewaluacja – uczniowie dokonują wyboru między kilkoma możliwościami, oceniają, która jest lepsza i uzasadniają swoje stanowisko.

Czasowniki pomocne w formułowaniu poleceń: *ocień, wybierz rozwiązanie, sporządź ranking, rozstrzygnij, oszacuj, uzasadnij, zrecenzuj, przedstaw opinie, udowodnij, poprzyj argumentami.*

Przykłady poleceń/zadań: Zbierz opinie na temat jakości różnych rodzajów wód mineralnych. Sporządź ich ranking.

Zaprojektowanie **początku lekcji**. Na tym etapie nauczyciel podaje uczniom cele i kryteria sukcesu. Warto przemyśleć, jak to zrobić, a także zastanowić się nad sposobem pracy z celami podczas lekcji (monitorowanie osiągania celów, ewaluacja celów lekcji).

Początek lekcji jest też odpowiednim czasem na dobre wprowadzenie do tematu. W oceni-aniu kształtującym rekomenduje się zadanie na dobry początek, które może dotyczyć lekcji wcześniejszej albo nowej. Takie zadanie uczniowie otrzymują zaraz po wejściu do klasy.

Na etapie planowania lekcji nauczyciel ustala **czas na wykonanie poszczególnych zadań** przez uczniów, a także innych czynności, niezbędnych dla efektywnego przeprowadzenia lekcji. Przy określaniu czasu należy stosować zasadę: uczeń potrzebuje trzy razy więcej czasu na wykonanie zadania niż nauczyciel, a w przypadku uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi ten czas powinien być jeszcze wydłużony.

Biorąc pod uwagę zadania i czas przeznaczony na ich realizację, nauczyciel dobiera odpowiednie **techniki i metody pracy, które wspierają ocenianie kształtujące**. Mogą to być: praca w parach, praca w małych grupach, pytania kluczowe, powiedz partnerowi, ocena koleżeńska, samoocena, stacje zadaniowe, jigsaw, projekt i wiele innych.

Nauczyciel, stosując techniki i metody wymagające pracy zespołowej, powinien zadbać o właściwy sposób **łączenia uczniów w grupy lub pary**. Może to zrobić losowo, pozwolić uczniom zdecydować lub dobrać ich w sposób zamierzony. Sposób ten zależy od rodzaju zadania, relacji panujących w klasie, a przede wszystkim od celu wyznaczonego do osiągnięcia. Przy wprowadzaniu nowych treści można zastosować łączenie ze sobą uczniów z podobnymi potrzebami. Przy powtarzaniu materiału warto połączyć ze sobą ucznia dobrego ze słabszym. Każdy z nich wtedy skorzysta – uczeń dobry będzie powtarzał materiał, ucząc ucznia słabszego, ten z kolei uzyska pomoc w zrozumieniu treści, z którymi ma trudności.

W pracy nauczycieli takie rozwiązania sprawdzają się – każdy z nich zna swój zespół, więc zapewne podejmie najlepszą decyzję.

Niezbędnym elementem każdej lekcji jest jej **podsumowanie**. Nauczyciele, działając często w pośpiechu, który jest nieodłącznym wyznacznikiem końca lekcji, pomijają ten element. Jednak w odniesieniu do procesu uczenia się jest on niezbędny. Dzięki podsumowaniu uczniowie wychodzą z lekcji ze świadomością wiedzy, którą przyswoili. Dlatego też bardzo ważnym działaniem nauczyciela jest dobre zaplanowanie podsumowania i przeznaczenie na nie odpowiedniego czasu. Można tu wykorzystać opisywane wcześniej techniki: światła, karty ABCD, białe tablice, jednominutowy referat, powiedz partnerowi, zdania niedokończone. Może to być też krótki test, np. od trzech do pięciu pytań, który nie będzie oceniany w sposób tradycyjny. Do takiej formy podsumowania trzeba jednak uczniów przygotować – powinni wiedzieć, że test ma charakter jedynie informacyjny, nie będzie więc generował niepotrzebnego zaniepokojenia.

Ostatnim krokiem w tworzonej planie jest **sformułowanie pracy domowej**. Nauczyciel nie ma obowiązku jej zadawania, jednak może to zrobić. Zadając pracę domową, nauczyciel powinien zadać sobie pytanie, czy jest ona nieodzownym elementem lekcji.

Celem pracy domowej może być utrwalenie nabytych na lekcji umiejętności, rozwijanie inicjatywności i kreatywności uczniów lub kształcenie samodzielności ich działania oraz odpowiedzialności za proces uczenia się. Praca domowa powinna być dla uczniów zrozumiała. Zarówno zbyt łatwa, jak i nadto trudna praca domowa może zniechęcić uczniów do jej odrobienia lub być powodem do oszukiwania (np. odpisywanie od kolegów/koleżanek). Podobnie może się zdarzyć, gdy praca domowa będzie oceniana stopniem.

Dobrym rozwiązaniem, w którym brane są pod uwagę zróżnicowane potrzeby uczniów, jest zadanie pracy domowej do wyboru. Nauczyciel planuje kilka wariantów, uwzględniając różny stopień trudności, różne potrzeby uczniów oraz różny zakres pracy. Uczeń sam wybiera sobie zadanie do wykonania, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami czy potrzebami. Liczbę zadań do zrobienia w domu może określić nauczyciel, ale decyzję tę może też pozostawić uczniowi. Zawsze należy pamiętać, aby pracę domową sprawdzić. I tu także można zastosować kilka technik, które pozwolą na zaoszczędzenie czasu.

Można poprosić uczniów o wzajemne sprawdzenie sobie pracy. Ciekawym rozwiązaniem jest też zastosowanie techniki: praca domowa na pomocnej tablicy. Uczniowie zapisują na tablicy problemy, z którymi sobie nie poradzili, natomiast ich koledzy, którzy rozwiązali te problemy, tłumaczą, jak to zrobili. Jeśli wszyscy mieli trudności z danym zadaniem, nauczyciel sam je wyjaśnia. W przypadku gdy uczniowie otrzymują zadania do wyboru, warto pozostawić czas na udzielenie odpowiedzi na pytanie, dlaczego wybrali właśnie to zadanie.

Praca domowa powinna być informacją dla nauczyciela i ucznia, na jakim etapie procesu uczenia i nauczania się znajdują oraz w jakich obszarach potrzebują wsparcia. Uczniom ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi praca domowa służy także do identyfikowania

trudności. Tym samym nauczyciel odchodzi od postrzegania pracy domowej jako narzędzia kontroli, a ukierunkowuje jej cel na pogłębianie procesu uczenia się.

Strategie oceniania kształtującego same w sobie zawierają rozwiązania sprzyjające pracy z uczniem ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. Warto jednak zwrócić uwagę na te elementy procesu planowania lekcji, dzięki którym można szczególnie zadbać o te potrzeby.

Do elementów tych należą:

- odpowiednio sformułowane cele i kryteria sukcesu;
- dostosowany do zróżnicowanych potrzeb uczniów sposób sformułowania zadań;
- określenie czasu na wykonanie zadania;
- dobór metod i technik pracy, który może być różny dla różnych osób czy grup;
- sposób łączenia uczniów w grupy lub zespoły;
- wybór techniki na podsumowanie lekcji i/lub dobór pytań na podsumowanie;
- zróżnicowanie pracy domowej lub praca domowa do wyboru.

3.3. Współpraca z rodzicami

Szkoła kojarzy się wszystkim ze stopniami, a rodzice często wymagają od dzieci dobrych stopni. Wywierają tym samym presję na dziecku i przyczyniają się do zwiększenia poziomu stresu. Postawa rodziców wynika z przekonania, że stopnie mobilizują dziecko do uczenia się, natomiast zmniejszenie zakresu ich stosowania może przyczynić się do osłabienia zainteresowania nauką. Dlatego nauczyciele, którzy wdrażają ocenianie kształtujące, powinni informować rodziców o jego znaczeniu dla procesu uczenia się dzieci. Mając rodziców za sprzymierzeńców, będą skuteczniej pracowali.

Rodzicom bardzo trudno jest oswoić się z sytuacją, w której maleje liczba ocen wyrażonych stopniami. Z jednej strony na ogół są zadowoleni z podawanych uczniom celów i kryteriów sukcesu (szczególnie tych do sprawdzianu czy kartkówki) i doceniają znaczenie informacji zwrotnej. Z drugiej strony jednak nieustannie pytają dzieci, co dostały.

Rodzice, dzięki stosowaniu w szkole oceniania kształtującego, mogą stać się sprzymierzeńcami nauczycieli w ich pracy. Mogą w większym stopniu uczestniczyć w procesie uczenia się dzieci, a dzięki podawanym kryteriom sukcesu, np. do sprawdzianu, mogą pomóc swoim dzieciom w powtórzeniu treści, co będzie miało szczególne znaczenie w pracy z dziećmi ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi. Dzięki informacji zwrotnej rodzice dowiedzą się, co ich dziecko już umie i nad czym jeszcze powinno popracować, ewentualnie w czym jeszcze mogą mu pomóc. To w zestawieniu z kryteriami sukcesu będzie stanowiło spójną całość i dostarczy rodzicom niezbędnych informacji służących wspieraniu swoich dzieci w nauce. Do tego wszystkiego trzeba ich jednak przygotować.

Jak nauczyciele mogą pracować z rodzicami? Do planowania tej współpracy może zainspirować ich kilka poniższych podpowiedzi:

- 1) Nauczyciel zaprasza rodziców na zebranie, podczas którego przedstawia założenia oceniania kształtującego. Odwołuje się do ich doświadczeń z lat szkolnych, związanych z otrzymywaniem stopni, i ich wpływu na motywację do uczenia się.
- 2) Nauczyciel przed zebraniem kieruje do rodziców list, w którym informuje o planach dotyczących oceniania. Daje w ten sposób czas na przygotowanie ewentualnych pytań. Następnie organizuje spotkanie i wyjaśnia wątpliwości.
- 3) Nauczyciel przeprowadza dla rodziców praktyczne warsztaty, podczas których doświadczają oni pracy z kryteriami sukcesu i informacją zwrotną.
- 4) Nauczyciel organizuje indywidualne spotkania z rodzicem i uczniem. Mówi o swoich planach i przekazuje informacje na temat korzyści wynikających ze stosowania kryteriów sukcesu i informacji zwrotnej.
- 5) Do komunikacji z rodzicami nauczyciel wykorzystuje dziennik elektroniczny. Tą drogą przekazuje informacje zwrotną i wskazówki do pracy z dzieckiem.
- 6) Nauczyciel organizuje warsztaty dla rodziców, podczas których mogą nauczyć się, jak w domu pracować z dzieckiem, wykorzystując kryteria sukcesu i informację zwrotną.

Dobrym rozwiązaniem będzie też zorganizowanie debaty mającej na celu uświadomienie rodzicom korzyści związanych z ocenianiem kształtującym. Podczas spotkania uczestnicy będą mieli sposobność udzielenia odpowiedzi na pytania:

- Do czego uczniowi potrzebne są cele i kryteria sukcesu?
- Jakie znaczenie w procesie uczenia się ma informacja zwrotna?
- Czego potrzebują uczniowie, aby lepiej się uczyć?
- Co rodzice mogą zrobić, aby wspierać swoje dziecko w uczeniu się?

W czasie debaty nauczyciel może zastosować metodę World Cafe²⁸.

Danuta Sterna w książce *Ocenianie kształtujące w praktyce* pisze: „Każdy nauczyciel zna rodziców swoich uczniów i wie, jakie argumenty najlepiej do nich trafią. Samemu trzeba znaleźć drogę informowania o ocenianiu kształtującym”²⁹.

²⁸ Metoda prowadzenia dyskusji w dużych grupach, w przestrzeni przypominającej kawiarnię. Przy danym stoliku uczestnicy dyskutują na określony temat. Po upływie umówionego czasu wybierają kolejny temat (stolik) do dyskusji.

²⁹ Sterna D., (2016), *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej, s. 74.

4. Przykłady scenariuszy lekcji z zastosowaniem elementów oceniania kształtującego

Przykład 1. Lekcja chemii w klasie VIII

Temat: *Dysocjacja jonowa zasad.*

Cele długoterminowe:

Rozwijanie u uczniów umiejętności uczenia się i współpracy.

Cele lekcji dla nauczyciela:

- wprowadzenie pojęcia zasady;
- przygotowanie do korzystania z tabeli rozpuszczalności soli i wodorotlenków w wodzie;
- kształcenie umiejętności zapisywania równań dysocjacji jonowej zasad.

Cel lekcji dla ucznia:

- dowiesz się, czym są zasady, jak dysocjują;
- dzięki temu dowiesz się, dlaczego zasady przewodzą prąd elektryczny.

Kryteria sukcesu:

- rozróżnisz pojęcia wodorotlenku i zasady;
- wyjaśnisz, na czym polega dysocjacja jonowa (elektrolityczna) zasad;
- zapiszesz równania reakcji dysocjacji jonowej zasad (sodowej, potasowej, wapniowej);
- podasz przykłady zasad i wodorotlenków na podstawie analizy tabeli rozpuszczalności wodorotlenków w wodzie.

Dotychczasowa wiedza i umiejętności. Uczniowie:

- wiedzą, czym są jony;
- znają pojęcie dysocjacji jonowej;
- znają pojęcie wodorotlenku;
- potrafią zapisać wzory sumaryczne wodorotlenków sodu, potasu i wapnia.

Przebieg zajęć:

- 1) Zadanie na dobry początek. Uczniowie odpowiadają na pytanie:
Co już wiem na ten temat?
Rozmawiają w parach, następnie wypowiadają się na forum (nauczyciel może wskazać losowo uczniów, którzy będą zabierać głos) – 2 minuty.
- 2) Podanie celu lekcji i kryteriów sukcesu przygotowanych na karteczkach. Uczniowie wklejają je do zeszytu. Czytają i wyświetlają światło (zielone, żółte, czerwone) określające poziom zrozumienia kryteriów. W przypadku problemów ze zrozumieniem nauczyciel wyjaśnia te, z którymi wystąpiły trudności – 2 minuty.
- 3) Pytanie kluczowe: Dlaczego roztwory wodne wodorotlenków przewodzą prąd elektryczny? Nauczyciel zapisuje pytanie na tablicy.

- 4) Technika uczeń A uczy ucznia B. Nauczyciel łączy uczniów w dwójki, wybiera w każdej dwójce osoby A i B. Przedstawia uczniom zadanie – 8 minut:
Osoba A czyta tekst wskazany przez nauczyciela w podręczniku do chemii i przygotowuje odpowiedź na pytania:
- Co to są zasady?
 - Czym wodorotlenek różni się od zasady?
- Osoba B czyta inny tekst wskazany przez nauczyciela i przygotowuje odpowiedź na pytania:
- Na czym polega dysocjacja jonowa zasad?
 - Jak zapiszemy równanie dysocjacji jonowej zasad?
- Uwaga! Zamiast korzystać z tekstów z podręcznika, uczniowie mogą poszukać odpowiedzi na pytania na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej³⁰.
- 5) Wzajemne uczenie się uczniów od siebie – 8 minut. Uczeń A uczy ucznia B i odwrotnie.
- 6) Praca indywidualna – 10 minut. Wykonanie przez uczniów zadań.
- Zadanie 1. Korzystając z tabeli rozpuszczalności soli i wodorotlenków w wodzie, wskaż dwa przykłady wodorotlenków rozpuszczalnych w wodzie i dwa przykłady wodorotlenków nierozpuszczalnych w wodzie.
- Zadanie 2. Wskaż dwie różnice pomiędzy zasadą a wodorotlenkiem.
- Zadanie 3. Zapisz równanie reakcji dysocjacji jonowej zasady sodowej i zasady wapniowej.
- 7) Samoocena – 4 minuty. Nauczyciel wyświetla na tablicy poprawne rozwiązanie zadań. Uczniowie dokonują samooceny. Na podstawie kryteriów sukcesu sformułowanych do lekcji odpowiadają na pytania:
- Co już umiem?
 - Nad czym jeszcze popracuję?
 - Co zmienię w swoim sposobie uczenia się?
 - Jakie postanowienia dotyczące własnego sposobu uczenia się przyjmę na przyszłość?
- 8) Odpowiedź na pytanie kluczowe – 5 minut. Nauczyciel łączy uczniów w dwójki i prosi o poszukanie odpowiedzi na pytanie kluczowe. Następnie prosi kilka grup o przedstawienie odpowiedzi. W razie potrzeby uzupełnia wypowiedzi uczniów.

Sposób podsumowania lekcji

Nauczyciel rzuca kostką, na której umieszczone są pytania. Każdy uczeń przygotowuje odpowiedź na pytanie z kostki. W parach uczniowie udzielają sobie nawzajem odpowiedzi. Nauczyciel monitoruje ich rozmowy.

Pytania z kostki³¹:

- Czego jeszcze chcesz się dowiedzieć na ten temat?
- Jak twoim zdaniem można nauczyć kogoś tego tematu?
- Co z tego tematu jest dla ciebie ważne?

³⁰ Zintegrowana Platforma Edukacyjna, <https://zpe.gov.pl/> [dostęp: 3.05.2022].

³¹ Według opisu kostki metodycznej, <https://civitas.com.pl/pl/p/Kostki-metodyczne/47> [dostęp: 3.05.22].

- Jak zastosujesz ten temat w życiu?
- Co z tego tematu powinniśmy zapamiętać?
- Brak pytania – w razie wyrzucenia tej opcji nauczyciel sam może wybrać pytanie.

Praca domowa do wyboru

Praca domowa nr 1. Przeczytaj etykiety produktów spożywczych oraz środków czystości dostępnych w domu.

- W skład których produktów wchodzi wodorotlenki?

Praca domowa nr 2. Przeczytaj etykiety produktów spożywczych oraz środków czystości, dostępnych w domu.

- W skład których produktów wchodzi wodorotlenki?
- Jakie to są wodorotlenki?
- Które z nich rozpuszczają się w wodzie?

Sprawdź w tabeli rozpuszczalności soli i wodorotlenków w wodzie.

Praca domowa nr 3. Wybierz z tabeli rozpuszczalności dwa wodorotlenki, które rozpuszczają się w wodzie, inne niż poznane na lekcji. Zapisz ich równanie reakcji dysocjacji jonowej. Poszukaj w zasobach internetu, jak nazywają się powstałe jony.

Przykład 2. Lekcja języka polskiego w klasie V³²

Temat: *Wielka i mała litera.*

Cele długoterminowe:

Rozwijanie u uczniów umiejętności uczenia się i współpracy.

Cele lekcji dla nauczyciela:

Wprowadzenie zasad pisowni wyrazów wielką i małą literą.

Cel lekcji dla ucznia:

Dowiesz się, jak zapisać poprawnie nazwy świąt, zwyczajów, gwiazd i planet, kontynentów i ich mieszkańców, gór, mórz, jezior, rzek, dni tygodnia.

Kryteria sukcesu:

- przypomnisz sobie zasady pisowni nazw miast, państw, imion, roślin, zwierząt;
- utworzysz tekst zawierający wyrazy z poznanymi zasadami ortograficznymi;
- wykonasz projekt graficzny ilustrujący wybraną zasadę ortograficzną;
- prześlesz zdjęcie swojego projektu na Padlet³³;
- dokonasz samooceny i oceny koleżeńskiej.

³² Przykład pochodzi z zasobów nauczycielki historii i języka polskiego Małgorzaty Zachajczuk.

³³ www.padlet.com [dostęp: 3.05.2022].

Dotychczasowa wiedza i umiejętności. Uczniowie:

- znają zasady pisowni nazw miast, państw, imion, roślin, zwierząt;
- posługują się narzędziem, jakim jest Padlet;
- potrafią przekazać do Padletu plik graficzny.

Przebieg zajęć:

- 1) Nauczyciel podaje uczniom cel i wymagania. Ustala poziom zrozumienia celu i wymagań. Wykorzystuje zasadę kciuka – 3 minuty.
- 2) Pytanie kluczowe: Kiedy nazwy zapisujemy wielką literą?
- 3) Zadanie na dobry początek: Nauczyciel łączy uczniów w pary lub zespoły. Uczniowie w parach/zespołach rozgrywają grę *Państwa – miasta*. Nauczyciel wybiera kategorie, które umożliwią powtórzenie zasad pisowni wielką i małą literą: nazw miast, państw, imion, roślin, zwierząt – 5 minut.
Uwaga! Nauczyciel przygotowuje uczniom kartki do gry z naniesionymi kategoriami.
- 4) Na podstawie wyników gry uczniowie ustalają, co już wiedzą o zasadach pisowni nazw wielką i małą literą – 2 minuty.
- 5) Nauczyciel tworzy sześć grup uczniów. Każda grupa losuje kartkę z wyrazami zapisanymi drukowanymi literami według sześciu kategorii:
 - nazwy świąt;
 - nazwy zwyczajów;
 - nazwy gwiazd i planet;
 - nazwy kontynentów i ich mieszkańców;
 - nazwy gór, mórz, jezior, rzek;
 - nazwy dni tygodnia.

Uczniowie, korzystając ze słowników ortograficznych, podręcznika, zasobów internetu, odnajdują zasady pisowni nazw danej kategorii – 5 minut.

Pracując w tych samych grupach, uczniowie wykonują projekt w postaci infografiki, który oddaje daną zasadę ortograficzną. Fotografują swój projekt. Gotowe rysunki umieszczają na Padlecie. Wykorzystują kod QR, szkolne tablety lub własne smartfony. W ten sposób powstaje ilustrowany słownik ortograficzny – 10 minut.

Uwaga! Nauczyciel przygotowuje uczniom kartki A4 i pisaki lub prosi wcześniej o ich przyniesienie.

Nauczyciel wyświetla Padlet na tablicy, poszczególne grupy omawiają swoje prace i zasady pisowni – 6 minut.

Uczniowie w dalszym ciągu pracują w tych samych grupach. Otrzymują tekst, w którym zapisują poprawnie wyrazy z poznanymi trudnościami ortograficznymi – 4 minuty.

Ocena koleżeńska. Uczniowie wymieniają się pracami pomiędzy grupami. Używając zielonego pisaka, zaznaczają poprawnie zapisane przez kolegów/koleżanki wyrazy. Następnie

grupy zapoznają się z informacją zwrotną do swoich prac. Nauczyciel wyjaśnia z uczniami wątpliwości związane z pisownią – 5 minut.

Sposób podsumowania lekcji

Uczniowie zapisują na białych kartkach wskazane przez nauczyciela nazwy i każdorazowo podnoszą je do góry.

Proponowane nazwy:

- nazwa zbliżającego się święta (w zależności od kalendarza);
- nazwy rzeki, która przepływa w okolicy;
- nazwy najwyższych gór świata itp.

Podsumowanie

Przez pryzmat oceniania kształtującego nauczyciel dostrzega zróżnicowane potrzeby swoich uczniów, ma też sposobność przekonać się, że każdy z nich jest inny, ma inne potrzeby rozwojowe oraz w różny sposób przyswaja nowe i trudne treści.

Jedni uczniowie lubią słuchać, inni doświadczać, część woli uczyć się w niekonwencjonalnych miejscach. Niektórzy są bardziej, inni mniej zmotywowani czy wytrwali w swoich działaniach. Jeszcze inni do lepszego uczenia się potrzebują nauczyciela albo rówieśników. Wszyscy jednak oczekują informacji zwrotnej, sformułowanej życzliwie, z pierwszeństwem mocnych stron i zawierającej wskazówki do dalszej pracy.

Cechą oceniania kształtującego jest wpływ na motywację ucznia. Oddziałuje ono emocjonalnie, pomaga dowiedzieć się, jak poprawić wyniki pracy – a zatem wspiera uczenie się. Zaletą tej formy oceniania jest również możliwość stosowania wobec wszystkich uczniów, bez względu na dysfunkcje rozwojowe, trudności w nauce czy szczególne uzdolnienia.

Uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami nie oczekują specjalnego sposobu oceniania, a jedynie innych metod i narzędzi jego przeprowadzania. Nauczyciel, wdrażając poszczególne strategie oceniania kształtującego, powinien pamiętać o ich odpowiednim dostosowaniu i zmodyfikowaniu, zgodnie z potrzebami konkretnego dziecka, tym samym zapewniając mu pełne współuczestnictwo w procesie oceniania.

W doskonaleniu przez nauczycieli umiejętności oceniania istotną rolę odgrywają dyrektorzy szkół. W ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego dysponują narzędziem znanym jako wspomaganie, które pozwala na zastosowanie systemowych rozwiązań, począwszy od szkoleń, aż po wymianę doświadczeń, lekcje otwarte, tutoring itp.

Niezwykle ważna we wdrażaniu oceniania kształtującego jest kultura organizacyjna placówki. W szkole, w której na pierwszy plan wysuwa się współzawodnictwo, trudno jest stosować ocenianie wspierające uczniów.

Nauczyciele, którzy wprowadzają ocenianie kształtujące, muszą uzbroić się w cierpliwość. Jedna czy dwie lekcje z wybranymi elementami tej formy oceniania nie doprowadzą do widocznych efektów. Przed nauczycielami długi proces, w trakcie którego napotkają na wiele przeszkód. Jednak wiara w skuteczność oceniania kształtującego pozwala tę trudną drogę pokonywać i czerpać radość z pojawiających się, często bardzo powoli, postępów uczniów.

Bibliografia

Covington M.V., Tell K.M., (2004), *Motywacja do nauki*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Goetz M., (2016), *Umiejętność uczenia się jako jedna z kompetencji kluczowych*, „Trendy”, nr 4/2016, s. 32–35, http://www.bc.ore.edu.pl/Content/895/T416_Umiejetnosc+uczenia+sie+jako+jedna+z+kompetencji+kluczowych.pdf [dostęp: 3.05.22].

Hattie J., (2015), *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Moss C.M., Brookhart S.M., (2014), *Cele uczenia się. Jak pomóc uczniom zrozumieć każdą lekcję*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych, Dz.U. 2019, poz. 373.

Schneider M., Stern E., (2013), *Uczenie się z perspektywy poznawczej: Dziesięć najważniejszych odkryć*, [w:] Dumont H., Istance D., Benavides F. (red.), *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Warszawa: Wolters Kluwer.

Sowińska A., Sowiński R., (2017), *Od nauczania do uczenia się. Nasz plan daltoński*, Łódź: SOR-MAN.

Sterna D., (2008), *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Sterna D., (2014), *Uczę (się) w szkole*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Sterna D., (2016), *Uczę się uczyć. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Sterna D., (2018), *W szkole jest OK. Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Sterna D., Wenda A., (2020), *OK zeszyt*, Warszawa: Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Stowarzyszenie dOI:Pamina Lab, (2022), *Młodzi o szkole. Raport z badań*, <https://szkolajestna-sza.pl/2022/02/12/mlodzi-o-szkole-raport-z-badan/> [dostęp: 3.05.22].

Tarwacki M., (2015), *Edukacja włączająca – przyszłość polskiej edukacji*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, <https://www.ore.edu.pl/2017/11/specjalne-potrzeby-edukacyjne-materialy-do-pobrania/> [dostęp: 3.05.22].

Tokarz T., (2020), *Szkoła ma być dla ucznia. 30 bardzo subiektywnych esejów o edukacji*, Ridero.

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. z 2021, poz. [1915](#) oraz 2022, poz. [583](#).

Zalecenie Rady Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, (2018/C 189/01), [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=en) [dostęp: 5.05.2022].

OŚRODEK ROZWOJU EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28; 00-478 Warszawa

tel. 22 345 37 00; fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl